

EŞME'NİN (UŞAK) KURULUŞU, GELİŞMESİ VE FONKSİYONEL ÖZELLİKLERİ

Dr. Mehmet Akif CEYLAN*

Özet

Eşme, Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü'nde, İzmir-Afyon demiryolu üzerinde Uşak iline bağlı bir ilçenin yönetim merkezidir. Kemer dağının (1197 m) doğusunda, yaklaşık 800-875 m yükseltileri arasında, sel karakterli dereler tarafından hafifçe yarılmış bir plato yüzeyinde bulunan Eşme, Cumhuriyet döneminde demiryolu istasyonunda kurulan ve gelişen yerleşmelere güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Bu makalede, daha önce detaylı bir etüdüün yapılmadığı Eşme'nin kuruluşu, gelişmesi ve fonksiyonel özelliklerinin nispeten geniş bir şekilde incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma sahasının genişliği, Belediye sınırı esas alındığında 6499.5 ha olup; bunun yaklaşık 750 ha'lık kısmı imarlı alanlardan meydana gelmektedir.

Abstract

Eşme is an administration center of a county bound to Uşak province. It lies on İzmir-Afyon railway in Aegean region in the Inner West

* Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Kadıköy-İstanbul, E-posta: maceylan@marmara.edu.tr

Anatolia section. Eşme is situated in a plateau splitted by flooding streams on the eastern side of Kemer mountain with height of 800-875 m. It is a good example of a settlement that is founded and developed in Republic period on railway station.

In this article it is aimed to examine in detail the foundation, development and functional specialities of Eşme that has not been done before. The wideness of the working area is 6499.5 ha, when the boundaries of the municipality is essential and 750 ha of this area has a construction plan.

EŞME'NİN (UŞAK) KURULUŞU, GELİŞMESİ VE FONKSİYONEL ÖZELLİKLERİ

Foundation of Eşme (Uşak), It's Development And Functional Specialities

Giriş

Eşme¹, Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü'nde, İzmir-Afyon demiryolu üzerinde Uşak iline bağlı bir ilçenin yönetim merkezidir (Harita 1). Kemer dağının (1197 m) doğusunda, yaklaşık 800-875 m yükseltileri arasında, sel karakterli dereler tarafından hafifçe yarılmış bir plato yüzeyinde bulunan Eşme, Cumhuriyet döneminde demiryolu istasyonunda kurulan ve gelişen yerleşmelere güzel bir örnek teşkil etmektedir.

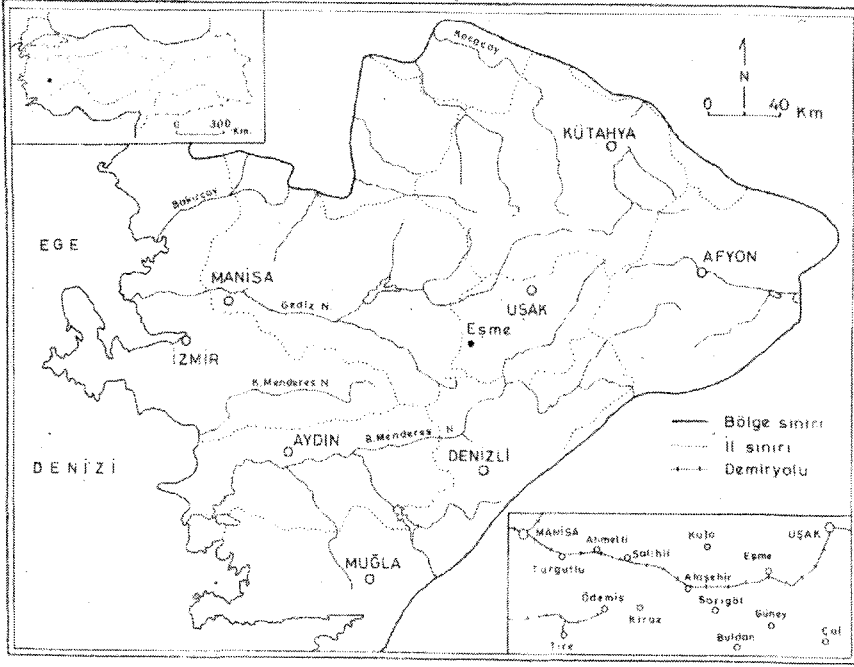
Eşme'nin bugünkü konumda kurulmasına neden olan İzmir-Afyon demiryolu hattının İzmir-Turgutlu kesimi 1865'te işletmeye açılmış ve daha sonra demiryolunun inşası doğruya doğru devam etmiş; 1875'te Salihli ve Alaşehir'e ulaşmıştır. Demiryolunun Alaşehir-Uşak arası 1887'de ve Uşak-Afyon arası da 1890'da işletmeye açılmış ve böylece Ege kıyılarını İç Anadolu'ya bağlayan İzmir-Afyon hattı tamamen bitirilmiştir.²

İzmir-Afyon demiryolu hattının toplam uzunluğu 421 km'dir. Eşme-İzmir arası 218 km ve Eşme-Afyon arası da 203 km'dir. Buna göre Eşme, İzmir-Afyon demiryolu hattının yaklaşık ortasına rastlayan bir konumda yer almaktadır. Eşme, demiryoluyla Uşak'a 69 km ve Alaşehir'e de 49 km uzaklıktadır. Eşme'nin karayolu bağlantısı ise kısaca şöyledir; Uşak 64 km, Denizli 125 km, İzmir 188 km, Alaşehir 53 km ve Kula 44 km'dir.

Kurulduğu günden beri idari bir fonksiyona sahip olan Eşme, Uşak ilinde en geniş alanlı ilçenin yönetim merkezidir. Nitekim yüzölçümü itibariyle Uşak ilinin (5341 km²) en büyük ilçelerini Eşme (1362 km²), Merkez (1309 km²) ve Banaz (1032 km²) teşkil etmektedir. Nüfus bakımından ise Eşme (38869), Merkez (179458) ve Banaz (43350) ilçesinden sonra üçüncü sırayı almaktadır. Merkez bucağı dışında 3 belde, 57 köy ve 117 geçici yerleşim biriminin bağlı bulunduğu Eşme, özellikle hizmet sektörünün gelişmiş olmasıyla dikkati çekmektedir.

Bu çalışmada, daha önce detaylı bir etüdün yapılmadığı Eşme'nin kuruluşu, gelişmesi ve fonksiyonel özelliklerinin nispeten geniş bir şekilde incelenmesi amaçlanmıştır. İlk önce konuyla ilgili literatür gözden geçirilmiş, saha çalışmaları yapılmış ve daha sonrada coğrafi bir plân

doğrultusunda konular ele alınmıştır. Detaya ait faydalı görülen bazı bilgiler dipnot olarak verilmiş, makalenin sayfa sınırını fazla aşmamak için harita, grafik ve fotoğraf sayısı asgari düzeyde tutulmuştur. Çalışma sahasının genişliği ise, Belediye sınırı esas alındığında 6499.5 ha olup; bunun yaklaşık 750 ha'lık kısmı imârlı alanlardan meydana gelmektedir.

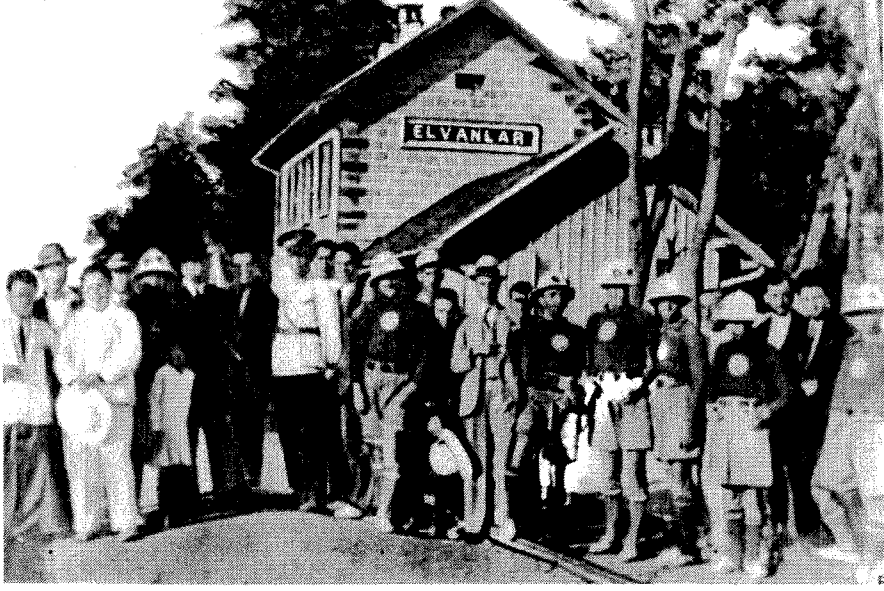
Harita 1. İnceleme sahasının lokasyon haritası.

A. Eşme'nin Kuruluşu

1. Eşme (Elvanlar) İstasyonunun Kuruluşu: Alaşehir-Uşak arasında demiryolu hattı inşa edilirken, güzergahın çoğunlukla yerleşim birimlerinin kenarından veya yakın bir konumdan geçirildiği ve dolayısıyla istasyonların o dönemde yerleşmelerin dışında yer aldığı görülmektedir. Nitekim Killik, Güneyköy, Elvanlar (Eşme), Ahmetler ve İnay yerleşmelerden nispeten uzak konumda inşa edilen istasyonlara başlıca örnekleri teşkil etmektedir.

Eşme'nin 1934'te kuruluşuna kadar Elvanlar adı verilen ve sonra Eşme adını alan istasyonun bulunduğu mevkide daha önce herhangi bir yerleşme mevcut değildi (Fotoğraf 1). En yakın konumda bulunan Elvanlar köyünün İstasyona uzaklığı 1500 m, Kemer köyünün 1850 m ve ilçe merkezi

olan Takmak'ında yaklaşık 7 km kadardır. Dolayısıyla İstasyon, bu mevkide yeni bir yerleşmenin ilk nüvesini meydana getirmiştir.

Fotoğraf 1. Elvanlar istasyonu 1934'ten sonra Eşme adını almıştır.

Öte taraftan İstasyonun yakın bir konumda bulunan Elvanlar köyü yerine bugünkü mevkide inşa edilmesi; cevaplanması gereken bir soru olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum, bir ihtimalle o dönemde ilçe merkezi olan Takmak ile Elvanlar köyü arasında yaşanan ve daha sonra uzun bir süre devam eden rekabetle ilgili olabilir. Nitekim Eşme halkının görüşü daha çok bu yöndedir. Diğer önemli bir ihtimal ise, demiryolu sisteminin teknik özellikleriyle ilgilidir. Çünkü bugünkü İstasyondan gerek doğuda Elvanlar'a gerekse batıya doğru uzanan hattın yer yer virajlara, yarmalara ve dolgu sahalarına rastladığı gözlenmektedir. İstasyonda bulunan üç yolun ve bir peronun uzunlukları (1.yol 448 m, 2.yol 448 m, 3.yol 360 m, peron 128 m) ve kapladığı alan göz önüne alındığında; istasyon yapımına en elverişli topografyanın bu mevkide olduğu sonucuna varılmaktadır. Ayrıca demiryolu hattının burada yaklaşık 1 km kadar düz bir şekilde uzanması da ikinci ihtimali destekler niteliktedir.

Erkanı Harbiye-i Umumiye Matbaası'nda (İstanbul) 1912'de basılan 1/200 000 ölçekli topografya haritasının Kula paftasına göre, bugünkü Eşme istasyonu civarında yerleşmenin gelişimini yansıtan herhangi bir işaret

konulmamıştır. Yine 1913'te basılan ve Philippon'un hazırladığı harita³ incelendiğinde de aynı durum tespit edilmektedir. Bu yıllarda İstasyonda, istasyon binası, ambar⁴ ve görevlilere ait bir-iki bina ve baraka dışında bir yapılaşma olmamış ve burada 1934'te ilçe merkezinin taşınmasına kadar da önemli bir gelişme meydana gelmemiştir.

Sözü edilen dönemde İstasyon, Eşme ilçesinin⁵ merkezi olan Takmak⁶ ve Elvanlar köyüne nispeten düzgün bir karayolu (şose) ile bağlanmıştır. Yine İstasyonun Takmak üzerinden Kula, Güre ve Göbek (Ulubey)'e kadar uzanan karayolu bağlantısı bulunmaktadır. Bugünde Eşme'nin adı geçen yerleşim birimleriyle karayolu bağlantısı devam etmektedir.

2. İlçe Merkezinin Taşınmasıyla İlgili Girişimler: İstasyonun 1887'de ilçe merkezi Takmak'ın 7 km kadar güneyinde ve Elvanlar köyünün (bugün Eşme'nin mahallesi) 1.5 km kadar güneybatısına inşa edilmesiyle birlikte ilçe merkezinin İstasyona veya Elvanlar'a taşınması gündeme gelmiş; fakat Takmaklıların büyük çoğunluğu buna muhalefet ederek; taşınmaya engel olmuşlardır.

İlçe merkezinin Takmak'tan bugünkü yerine taşınması Cumhuriyetin ilk (1923) yılında ciddi bir şekilde gündeme gelmiştir. Çünkü Takmak'ın Yunanlılar tarafından yakılması nedeniyle yeni yerleşmenin İstasyonda kurulmasının uygun olacağı düşünülmüştür. Ancak bazı itirazlar yüzünden girişim sonuçsuz kalmıştır. Özellikle ilçe merkezi olma konusunda Takmak ile Elvanlar köyü arasında şiddetli bir rekabetin yaşanması, bu konuda çözüme ulaşılmamasını güçleştirmiştir.

İlçe merkezinin Elvanlar köyüne taşınması 11 Mart 1931 tarihinde Manisa İl Genel Meclisi'nde yeniden tartışma konusu olmuştur. Fakat İl Genel Meclisi üyelerinin büyük çoğunluğu ilçe merkezinin Elvanlar köyüne taşınmasına itiraz ederek; karşı oy kullanmıştır. Bu nedenle taşınma konusu bir sonuca bağlanamamıştır.

Nihayet, Eşme'de uzun bir süre kaymakamlık görevinde (1928-1938) bulunan Vakkas Ferit Savaş'ın üstün gayretleri ve bazı Takmaklıların ısrarlı girişimleri sonucunda ilçe merkezinin Takmak'tan İstasyona taşınması konusu 28 Şubat 1934 tarihinde Manisa İl Genel Meclisi'nde görüşülüp karara bağlanmış⁷ ve daha sonra İçişleri Bakanlığı'nın onayı alındıktan sonra taşınma kararı hemen uygulamaya konulmuştur.

Bu arada başta Eşme İl Genel Meclisi üyesi Selim Bey olmak üzere bir kısım Takmaklıların engelleme ve kararı iptal ettirme çabaları sonuç vermemiş ve Eşme ilçesinin idari birimleri, 26 Mart 1934 tarihine rastlayan

pazar günü kağınılarla İstasyona taşınmıştır. Burada inşa edilen ilk resmi bina Jandarma bölüğüne ait hizmet binası olmuştur. Sonra Belediyenin geliri ve halkın yardımıyla Hükümet ve Belediye binaları yaptırılmıştır. Dolayısıyla ilçe merkezinin İstasyona taşınması, ancak İstasyonun kuruluşundan 47 yıl sonra gerçekleşmiştir.

3. İlçe Merkezinin Taşınma Nedenleri: Manisa İl Genel Meclisi'nin 28 Şubat 1934 tarihinde yapmış olduğu toplantıda okunan İdare Encümeni Mazbatasında yer aldığı üzere, ilçe merkezinin Takmak'tan İstasyona taşınmasına dair gerekçeler kısaca şöyle belirtilmiştir:⁸

“1- Takmak köyünde halkın ihtiyacını karşılayacak yeterlilikte kaynak suyunun bulunmaması ve çalışılsa da bulunamayacağının anlaşılması.

2- Bu susuzluk yüzünden gerekli olan sıhhi temizliğin yapılamaması ve yine halkın şiddetle muhtaç olduğu sebze, meyve, bağ, bahçe vesairenin yetiştirilememesi.

3- İlçe merkezinde görevli Devlet memurlarının ikametleri için yeterli sayıda mesken bulunmaması.

4- İlçe merkezine gelip gidenlerin yatacak, barınacak, yiyecek gibi temel ihtiyaçlarına cevap verecek otel, han, lokanta vesairenin bulunmaması.

5- Doğal bir ihtiyaç olan ve sağlık bakımından önem arz eden hamam ve banyonun mevcut olmaması.

6- Yukarıda belirtilen yokluklar yüzünden ilçe merkezinde nüfusun artmaması ve bundan dolayı halkın muhtaç olduğu çeşitli zanaat erbabının bulunmaması.

7- Devlete ait resmi binalar mevcut olmadığından dolayı yıllık önemli miktarda kiranın verilmesidir.

Diğer taraftan ilçe merkezinin İstasyona nakli halinde yukarıda belirtilen yedi maddedeki zaruretlerden bir kısmının kalkmış bulunacağı ve bir kısmının da kısa bir süre içinde kalkmasının az bir gayretle mümkün olduğu ve zamanla her noktadan ilerleme ve gelişmeye müsait bulunduğu cihetle ilçe merkezinin nakli lüzumlu gösterilmektedir.

İlçe kaymakamlığının yazdığı gibi İstasyonda hükümet memurlarının ikametine yeterli sayıda binanın mevcut olması,⁹ o sahada evvelce yapılmış olan büyük okul binasının hükümet dairesi olarak kullanılması, ehemmiyetle lüzumu olan mektep binasına başlanmış olması, bu sahaya Kemer köyünden ve civarından su isalesinin kolayca mümkün olması, İstasyondan Kemer köyüne doğru olan arazinin şehir tesisine müsait ve demiryolu güzergahında

bulunması nedeniyle mahalli her türlü ihtiyacın temini, ticari, medeni, sosyal gelişmenin daha kolay olacağı açıkça görülmektedir.

Kısaca, tespit edilmiş olan bu yokluklar yüzünden şimdiye kadar gelişmeyen ve bundan sonrada gelişmeyeceği anlaşılan Takmak köyünden ilçe merkezinin İstasyon civarındaki sahaya nakli çok lüzumlu ve uygun bir iş olup; memleket ve millet menfaati namına büyük bir borçtur. Heyeti Umumiye takdim edilir.”¹⁰

Yukarıda ifade edildiği gibi Eşme ilçe merkezinin Takmak'tan İstasyona taşınma gerekçelerinin başında demiryolunun sağladığı ulaşım imkanları ve ekonomik nedenler gelmektedir. Karayollarının fazla gelişmediği bu dönemde, kuşkusuz demiryolu ulaşımı yerleşme bakımından önemli bir çekicilik oluşturmuştur. Bununla birlikte demiryolunun ulaşımına açılması (1887) ile Eşme ilçe merkezinin Takmak'tan İstasyona taşınmasına (1934) kadar geçen yaklaşık 47 yıllık sürede, İstasyon civarında herhangi bir yerleşmenin veya önemli bir yapılaşmanın olmaması da dikkati çekmektedir. Dolayısıyla bugünkü Eşme, yalnızca ulaşımın etkisinde gelişen doğal bir süreçle değil; aynı zamanda idari bir kararlar ve özellikle uzak görüşlü olan kaymakam Vakkas Ferit Savaş'ın üstün gayretleriyle Takmak'tan İstasyona ilk önce resmi dairelerin taşınmasıyla kurulan bir yerleşmedir. Bu itibarla Eşme, Cumhuriyet döneminde yeri değiştirilen yerleşmelere de güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Öte taraftan Takmak, 27 Ağustos 1920'de Yunan işgaline uğramış; yaklaşık iki yıl sonra 3 Eylül 1922'de düşman işgalinden kurtarılmıştır. Fakat Yunanlılar çekilirken Takmak'ı yakmaları sonucunda önemli ölçüde can ve mal kaybı meydana gelmiştir. Bu yangın sırasında Takmak'ta 307 ev (evlerin hemen tamamı), hükümet binası, askerlik şubesi ve dükkanlar yakılıp-yıkılmıştır. Bu büyük tahribatın etkisiyle zaten küçük bir yerleşme olan Takmak¹¹, Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de önemli bir gelişme sağlayamamıştır.¹² Örneğin 1932'de yapılan tespitlere göre; Takmak'ta 165 ev, 4 mağaza, 10 dükkan ve 1 han mevcut olup;¹³ yerleşim biriminin büyüklüğü konusunda genel bir fikir vermektedir. Yine Takmak'ın mevcut gelişme potansiyelinin çok yetersiz olması da taşınma düşüncesini destekleyen etkenlerin başında gelmiştir.

B. Eşme'de Nüfus Gelişimi ve Özellikleri

1. Nüfus Gelişimi: Eşme'nin kuruluşundan önce yapılan Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımında (1927); ilçe merkezi olan Takmak'ta 945 ve

köy statüsünde bulunan Elvanlar'da 1173 nüfus tespit edilmiştir. Eşme'nin kuruluşundan sonra yapılan ilk nüfus sayımında (1935) ise, İstasyon ve Elvanlar olmak üzere iki mahalleden oluşan Eşme'de 1838 ve Takmak'ta 918 nüfusun yaşadığı belirlenmiştir. Dolayısıyla ilçe merkezinin Takmak'tan İstasyona taşınmasını (1934) takip eden ilk bir-iki yıllık süreçte, Takmak nüfusunda azalma yönünde büyük bir değişme meydana gelmezken; buna karşılık yeni kurulan Eşme'nin nüfusunda nispeten önemli bir artış meydana gelmiştir. Şüphesiz bu artış, Eşme'nin Takmak'ın yanı sıra başka yerleşim birimlerinden göç aldığını yansıtan önemli bir göstergedir. Yine 1934-1935'te Takmak'tan İstasyona göç eden nüfus sayısının fazla olmadığı ve hatta bunun çoğunlukla kamu görevlileri ve aileleriyle sınırlı kaldığı ve bu dönemde nüfusun yerleşmek için Eşme'nin özellikle yeni kurulan İstasyon mahallesini tercih ettiği de söylenebilir.

Eşme'nin nüfusu, 1935'te 1838 iken 2000'de 11615'e yükselmiş ve bu 65 yıllık dönemde yaklaşık % 532 oranında büyük bir artış sağlamıştır. Ancak nüfus artışı, hemen bütün sayım devrelerinde çok farklı değerlerde gerçekleşmiştir (Tablo 1). Nitekim nüfus artış oranı, İkinci Dünya Savaşı'nın zorlukları içinde 1940 ve özellikle 1945'te hızlı bir şekilde yükselmesine karşılık, 1950'de oldukça belirgin bir düşüş göstermiştir. Yine nüfus artış oranındaki belirgin değişimler 1955, 1960 ve 1965 sayımlarında da devam etmiştir. Özellikle 1960'ta gelişim sürecinin en yüksek değerine çıkan nüfus artış oranı (% 33.6), 1965'te en düşük değerine (% 2.2) inmiştir.

Tablo 1. Eşme'nin sayım yıllarına göre nüfusu.

Sayım Yılı	Nüfus Miktarı	Artış Oranı %	Sayım Yılı	Nüfus Miktarı	Artış Oranı %
1935	1838	-	1970	6178	22.7
1940	2120	15.3	1975	7828	26.7
1945	2775	30.9	1980	8844	13.0
1950	3031	9.2	1985	10061	13.8
1955	3689	21.7	1990	10547	4.8
1960	4929	33.6	2000	11615	10.1
1965	5035	2.2	Ortalama	-	17.0

Kaynak: DİE Genel Nüfus Sayımları (1935-2000).

Bazı yerleşmelerin 1927-1950 yılları arasında normal üstü nüfus artış seyrini değerlendiren Yücel: Çiçekdağ, Araç, Ilgın, Anamur, Gördes, Eşme ve benzeri yerleşmelerde tatmin edici bir izah tarzının bulunmadığını kaydetmiştir.¹⁴ Darkot ise, nüfusta meydana gelen artış ve azalışı genellikle ana-baba kitlesinin niceliğine bağlamış ve "1960 sayımının karakteristiği; çok hızlı artış" tespitini yapmıştır.¹⁵

Eşme'nin nüfusu, tekrar 1970 ve 1975'te nispeten yüksek bir oranda artış göstermiş ve 1980'den itibaren de artış oranında belirli bir azalma eğilimi başlamıştır. Elbette nüfus artış oranında söz konusu olan değişmeler, doğum, ölüm ve özellikle göçlerle yakından ilgili görünmektedir. Çünkü bazı dönemlerde kasaba ve köylerden Eşme'ye, bazen de Eşme'den başta Uşak, Denizli, Alaşehir ve Salihli gibi yakın ve İzmir gibi nispeten uzak konumda bulunan şehirlere doğru önemli göçler meydana gelmiştir. Hatta göçlerin bir kısmı da yurt dışına (özellikle Almanya) yönelmiştir. Kuşkusuz göçlerin büyük çoğunluğu ekonomik nedenlerden dolayı gerçekleşmiştir. Keza Sivashlı ilçesinin coğrafi etüdünü yapan Özav da, nüfus artışı ve azalışında göçlere ve ekonomik etkenlere dikkati çekmiştir.¹⁶ Ayrıca 2000 yılı nüfusunun artışında Kemer köyünün mahalle statüsünde Eşme'ye bağlanmasının da az çok bir rolü olmuştur.

2. Nüfusun Mahallelere Dağılışı ve Yoğunluğu: 2000 yılı verilerine göre Eşme'de nüfusun büyük bir kısmı (% 63.2) Şehit Alibey¹⁷ ve İstasyon mahallelerinde yer almaktadır. Bunlardan Şehit Alibey (4373), Eşme'nin nüfus bakımından en büyük mahallesi olup, bunu İstasyon (3002) mahallesi ikinci sırada takip etmektedir (Tablo 2). Eşme'nin 1934'te kuruluşundan öncede mevcut olan Elvanlar mahallesi ise 2442 nüfusuyla üçüncü sırada gelmektedir. Ancak Elvanlar'ın 1927'de 1173 nüfusa sahip olduğu göz önüne alınırsa; aradan geçen 73 yıllık sürede, diğer mahallelerle mukayese edildiğinde; nüfus artışının daha yavaş olduğu sonucuna varılmaktadır. Yine aynı durum, bugün Eşme'nin en küçük mahallesini teşkil eden Kemer için de geçerlidir. Çünkü 1935'te Kemer köyünün nüfusu 206 iken, 65 yıllık sürede % 51.9 artışla 313'e ulaşabilmiştir. Bu itibarla Eşme'de İstasyon çevresinde ticaret, yönetim, eğitim ve sağlık fonksiyonlarının yoğunlaştığı mahallelerin nüfusları hızlı artarken, nispeten kenar kesimlerde yer alan mahallelerin nüfusları daha az artış göstermiştir.

Tablo 2. Eşme'de nüfusun mahallelere dağılışı ve yoğunluğu (2000).

Mahallenin Adı	Alan (Ha)	Nüfus Miktarı	Oran (%)	Yoğunluğu (Kişi/Ha)
Şehit Alibey	114.2	4373	37.5	38.3
İstasyon	136.2	3002	25.7	22.0
Elvanlar	105.5	2442	20.9	23.1
Üçeylül	81.0	1539	13.2	19.0
Kemer	24.5	313	2.7	12.8
Toplam/ortalama	461.4	11669	100	25.3

Kaynak: Mahallelerin nüfusu Uşak Nüfus ve Vatandaşlık İl Müdürlüğü'nden alınmış, alanı ise şehir plânı üzerinde mevcut meskun sahalar göz önüne alınarak kare metodu ile hesaplanmıştır (2004).

Eşme'de 2000 yılı nüfus yoğunluğunun mahallelere dağılışı ele alındığında ise; dağılışın nispeten düzensiz olduğu anlaşılmaktadır. Ortalama değere (25.3) göre, Eşme'nin en yoğun nüfuslu mahallesi Şehit Alibey olup, bir hektar alana 38.3 kişi düşmektedir. Büyük bir kısmı Eşme'nin ilk kuruluş yerine karşılık gelen ve yaklaşık 1500 hanenin mevcut olduğu bu mahallede binalar genellikle bitişik tarzda inşa edilmiştir. Dolayısıyla mahallede bina yoğunluğu da nispeten yüksek düzeydedir. Diğer mahallelerden Elvanlar (23.1), İstasyon (22.0) ve Üçeylül¹⁸ (19.0), ortalama nüfus yoğunluğuna yakın değerler arz etmektedir. Nüfus yoğunluğunun en düşük olduğu Kemer (12.8) ise, Eşme'ye en son bağlanan mahalle özelliğini taşımakta ve konum itibarıyla şehrin kenar kesiminde yer almaktadır. Zaten bu mahallenin Eşme'nin nüfusu içindeki oranı da (% 2.7) oldukça düşük bir değerdedir.

3. Nüfusun Sosyal ve Kültürel Nitelikleri: Bu grupta yer alan nüfus özelliklerinden cinsiyet ve yaş yapısı, aile büyüklüğü ile nüfusun eğitimi konuları fazla ayrıntıya girilmeden kısaca ele alınmıştır.

a. Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Yapısı: 1940 ve 1960 sayımının sonuçları itibarıyla Eşme'de nüfusun cinsiyete dağılışı bakımından nispeten belirgin bir dengenin bulunduğu tespit edilmektedir (Tablo 3). Nitekim 1940 sayımına göre 100 kadına 98 erkek nüfus düşmektedir. 1960 sayımında ise erkek nüfus lehine az da olsa bir artış meydana gelmiş ve oran yaklaşık 100 kadına 101 erkek nüfusa yükselmiştir.

Öte yandan sözü edilen denge, 1980'den sonra bozulmaya başlamıştır. Bu bağlamda 1980'de 100 kadına karşılık 94 erkek nüfus kaydedilmiş ve dolayısıyla kadın nüfusun oranında önemli bir artış görülmüştür. Yine kadın nüfusun bu artış eğilimi 2000'de devam etmiş; yaklaşık 100 kadına karşılık 92 erkek nüfus sayılmıştır. Bu dönemde erkek nüfusun belirgin bir şekilde azalışında; genellikle kadınlarda ortalama yaşam süresinin daha fazla olması ve erkeklerin başta iş olmak üzere çeşitli nedenlerle Eşme'den ayrılmaları gibi birçok faktör rol oynamıştır.

Tablo 3. Eşme'de nüfusun cinsiyete göre dağılışı.

Sayım Yılı	Erkek	Kadın	Toplam
1940	1050	1070	2120
1960	2474	2455	4929
1980	4297	4547	8844
2000	5577	6038	11615

Kaynak: DİE Genel Nüfus Sayımları (1940-2000).

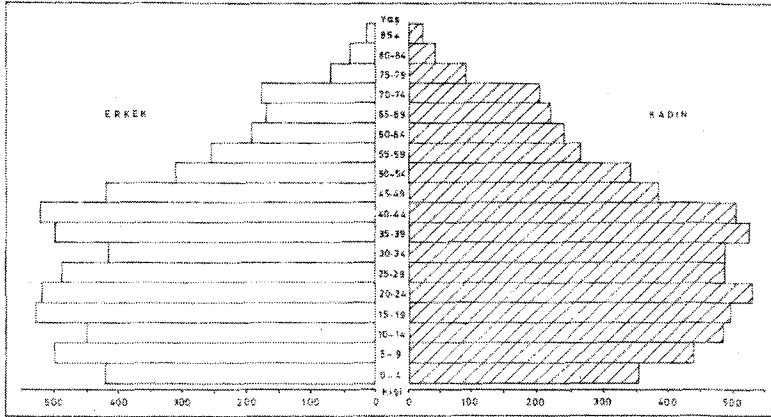
Eşme'de nüfusun yaş gruplarına dağılışı incelendiğinde ise; bazı önemli özellikler dikkati çekmektedir. Nitekim 0-4 yaş grubunda bulunan

nüfusun belirgin bir azalma eğilimi içinde olduğu görülmektedir (Tablo 4, Şekil 1). Hatta bu durum 5-9 ile 10-14 yaş gruplarını da kapsamaktadır. Bunun başlıca nedeni, doğum olaylarının giderek azalmakta olmasıdır. Bu da son yıllarda eğitim düzeyinin yükselmesi ve ailelerin nüfus plânlaması konusunda daha bilinçli hale gelmesiyle yakından ilgilidir. Çünkü 15-19 ile 20-24 yaş grubunda bulunan nüfusta belirgin bir artışın görülmesi, önceki yıllarda yaşanan doğum oranlarının nispeten yüksekliğini yansıtmaktadır.

Tablo 4. Eşme'de nüfusun cinsiyete ve yaş gruplarına dağılışı (2004).

Yaş Grupları	Erkek	Kadın	Toplam	Oran (%)
0-4	422	354	776	6.4
5-9	501	441	942	7.8
10-14	450	486	936	7.7
15-19	530	498	1028	8.5
20-24	521	529	1050	8.7
25-29	492	487	979	8.1
30-34	415	487	902	7.4
35-39	499	523	1022	8.4
40-44	524	504	1028	8.5
45-49	418	384	802	6.6
50-54	311	342	653	5.4
55-59	254	265	519	4.3
60-64	193	242	435	3.6
65-69	170	220	390	3.2
70-74	178	204	382	3.2
75-79	72	89	161	1.3
80-84	38	44	82	0.7
85 +	10	19	29	0.2
Toplam	5998	6118	12116	100

Kaynak: Uşak İli Sağlık Müdürlüğü Bilgi İşlem ve İstatistik Şubesi, 2004.

Şekil 1. Eşme'de nüfusun yaş gruplarına dağılışı (2004).

Eşme nüfusunda genellikle 25 ile 49 arasında bulunan yaş gruplarında düzensiz bir dağılım takip edilmektedir. Bu düzensizlik özellikle erkek nüfusta daha belirginlik kazanmaktadır. Buna karşılık 50 ve daha yüksek yaş grupları, 70-74 dışında genellikle düzenli bir dağılım göstermektedir. Ayrıca kadın nüfus 50-54 yaş grubundan itibaren diğer bütün yaş gruplarında erkek nüfusundan daha yüksek bir değere ulaşmaktadır. Bu da kadınlarda ortalama yaşam süresinin daha fazla olmasıyla açıklanabilir.

Nüfusun geniş aralıklı yaş gruplarına dağılımı ele alındığında ise; çocuk (0-14) nüfusun oranı % 21.9, yetişkin (15-64) nüfusun oranı % 69.5 ve yaşlı (65 +) nüfusun oranı da % 8.6 olarak ayırt edilmektedir. Bu veriler itibariyle Eşme'nin nüfusunda yetişkinlerin oranı oldukça yüksek bir değere karşılık gelmektedir. Fakat yaşlı nüfusun oranı da nispeten düşüktür. Nitekim 65 ve daha yukarı yaşta bulunan nüfus sayısının 1044 oluşu, bunu doğrular niteliktedir.

b. Aile Büyüklüğü: Eşme'de ortalama aile büyüklüğü 3.3'tür ve oldukça düşük bir değeri yansıtmaktadır (Tablo 5). Örneğin bu değer 2000 yılı itibariyle Uşak şehrinin (3.7)¹⁹ ve Türkiye ortalamasının (4.5)²⁰ oldukça altında yer almaktadır. Çünkü Eşme'de üç-dört kişiden oluşan çekirdek ailelerin oranı % 54.4 kadardır. Bu da ailelerin yarısından fazlasını teşkil etmektedir. Aile büyüklüğü iki kişi % 17.8 ve bir kişi olanların oranı da % 7.4'tür. Dolayısıyla üç-dört ve daha az kişiden oluşan ailelerin toplam oranı % 79.6'ya ulaşmaktadır.

Diğer yandan aile büyüklüğü beş ve daha fazla olanların oranı ise % 20.4'tür. Aile büyüklüğü sekiz 17, dokuz 13, on ve ondan fazla olan 13 aile bulunmaktadır. Bunların önemli bir kısmı yakın bir zamanda kırsal alandan göç eden ve geleneksel ataerkil yapının özelliklerini devam ettiren ailelerdir. Ayrıca aile büyüklüğünün mahallelere dağılımında da az çok farklılıklar görülmektedir. Örneğin aile büyüklüğü en fazla İstasyon (3.5) ve en düşük ise Elvanlar (3.1) mahallesinde tespit edilmektedir.

Tablo 5. Eşme'de ortalama aile büyüklüğü (2004).

Mahalle Adı ²¹	Nüfusu	Aile Sayısı	Aile Büyüklüğü
Şehit Alibey	4762	1500	3.2
İstasyon	3021	852	3.5
Elvanlar	2352	748	3.1
Üçeylül	1981	614	3.2
Toplam/Ortalama	12116	3714	3.3

Kaynak: Uşak İli Sağlık Müdürlüğü Bilgi İşlem ve İstatistik Şubesi, 2004.

c. Nüfusun Eğitim Durumu: Eşme'de 6 ve daha yukarı yaşta olan nüfusun % 9.1'i okur yazar değildir. Bu nüfusun büyük bir çoğunluğunu (% 85.6) 50 ve daha yukarı yaşta olan kadınlar oluşturmaktadır. Yine 6 ve daha yukarı yaşta olan nüfusun okur yazar oranı da % 10.2'dir ve bu değer cinsiyete göre ayrıldığında; eşit bir dağılım gözlenmektedir (Tablo 6).

Tablo 6. Eşme'de nüfusun (6 ve daha yukarı yaşta) eğitim durumu (2004).

Eğitim Durumu	Okur Yazar Değil		Okur Yazar		İlkokul Mezunu		Ortaokul Mezunu		Lise Mezunu		Yüksekokul Mezunu	
	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K
Mahalle Adı												
Şehit Alibey	36	299	257	235	771	881	308	231	521	420	245	148
İstasyon	43	204	138	147	557	602	184	130	288	224	130	66
Elvanlar	42	222	48	98	509	489	142	101	251	163	49	38
Üçeylül	24	139	102	100	404	419	134	106	179	119	55	31
Toplam	145	864	545	580	2241	2391	768	568	1239	926	479	283
Grupların %	1.3	7.8	4.9	5.3	20.3	21.7	7.0	5.2	11.2	8.4	4.3	2.6

Kaynak: Uşak İli Sağlık Müdürlüğü Bilgi İşlem ve İstatistik Şubesi, 2004.

Eşme'de nüfusun büyük bir kısmı (% 42.0) ilkokul mezunlarından meydana gelmektedir. Ortaokul (% 12.2), lise (% 19.6) ve yüksekokul (% 6.9) mezunlarının oranı da nispeten yüksek düzeydedir. İlkokul mezununda kadın, orta, lise ve yüksekokul mezununda ise erkek nüfus çoğunluğu teşkil etmektedir. Dolayısıyla erkek nüfusun ilkokul sonrasında eğitime daha fazla katıldığı anlaşılmaktadır. Öte yandan bugün ilköğretim çağında bulunan bütün kız ve erkek çocuklarda okullaşma oranının % 100'e yaklaştığı göz önüne alındığında; yakın bir gelecekte nüfusun önemli bir kısmının en azından sekiz yıllık temel eğitimi tamamlamış olacağını tahmin etmek güç değildir. Ayrıca bugün Eşme'de mevcut olan lise ve dengi okullar ile meslek yüksekokulu da nüfusun eğitim düzeyinin yükselmesine şüphesiz önemli katkılar sağlayacak kapasiteye sahiptir.

Diğer taraftan nüfusun eğitim durumu mahallelere göre bazı önemli farklılıklar arz etmektedir. Örneğin Eşme'de yüksekokul mezunlarının yarısından fazlası (% 51.6) Şehit Alibey mahallesinde yer almaktadır. Bunu sırasıyla İstasyon (% 25.7), Elvanlar (% 11.4) ve Üçeylül (% 11.3) mahallesi izlemektedir. Mahalle nüfusu ile yüksekokul mezunlarının sayısı mukayese edildiğinde; düzensiz bir dağılım (İstasyon M. dışında) ortaya çıkmaktadır. Bu da kuşkusuz mahallelerin fonksiyonel özellikleriyle çok yakından ilgilidir. Çünkü ilk sırayı alan Şehit Alibey mahallesinde yönetim ve ticaret fonksiyonları daha fazla geliştiğinden dolayı, Eşme'deki yüksekokul mezunu nüfusun önemli bir kısmı burada ikameti tercih etmektedir.

C. Eşme'de Yerleşmenin Gelişmesi

Eşme'de yerleşmenin gelişmesi yatay ve dikey yönde olmak üzere iki kısma ayrılarak incelenmiştir. Ayrıca yapı malzemesi ve konut tiplerine kısaca temas edilmiştir.

1. Yerleşmenin Yatay Gelişimi: Eşme, kuruluşundan bugüne kadar geçen yaklaşık 70 yıllık dönemde çeşitli gelişmelerden büyük ölçüde etkilenmiştir. Bundan dolayı nispeten kısa olan gelişim süreci; 1935-1965, 1966-1980 ve 1981-2004 arası olmak üzere üç döneme ayrılarak genel özellikleriyle ele alınmıştır.

1935-1965: İlçe merkezinin 1934'te Takmak'tan Eşme'ye taşınmasını takip eden bu dönemde, yeni bir yerleşme kurulmuş ve bu yerleşmenin nüvesini demiryolu istasyonu teşkil etmiştir. Kısa bir sürede gelişmeye başlayan Eşme'de ilk binalar İstasyon civarına inşa edilmiştir. Binalar özellikle İstasyonun kuzey kesiminde kümelenmiştir. Burada kaymakamlık, belediye, jandarma, askerlik şubesi ve postane gibi resmi kurumların hizmet binaları ile çarşı, pazar yeri, park, dini yapılar (Çarşı camii) ve konutlar yer almıştır. İlk yıllarda yerleşme İstasyonun kuzey kesiminde herhangi bir plâna bağlı olmadan gelişme göstermiştir. Bu yüzden çok kısa bir sürede nispeten karmaşık, dar ve kıvrımlı sokakların ve birbirine bitişik binaların bulunduğu düzensiz bir yerleşme ortaya çıkmıştır. Bu durum Eşme'de ilk imar plânının²² 1950'de uygulamaya konulmasına kadar devam etmiş ve hatta İstasyon mahallesiyle sonradan bütünleşen Elvanlar ve Kemer mahallesinde eski yapılaşmanın izleri kısmen korunarak bugüne kadar ulaşmıştır.

İlçe merkezinin Takmak'tan İstasyona taşınmasından 16 yıl sonra, yani 1950'lerin başında Eşme küçük bir yerleşme özelliğini taşımaktadır. Bu dönemde Eşme, İstasyon ve Elvanlar olmak üzere iki mahalleden meydana gelmektedir. Büyük çoğunluğu (400 kadarı) İstasyon mahallesinde olmak üzere toplam 713 hane mevcuttur. Sözü edilen süreçte Elvanlar'ın yerleşim alanında önemli bir gelişme görülmezken, İstasyon mahallesi resmi kurumların ve ulaşımın (istasyonun) da etkisiyle oldukça hızlı bir gelişme göstermiştir.

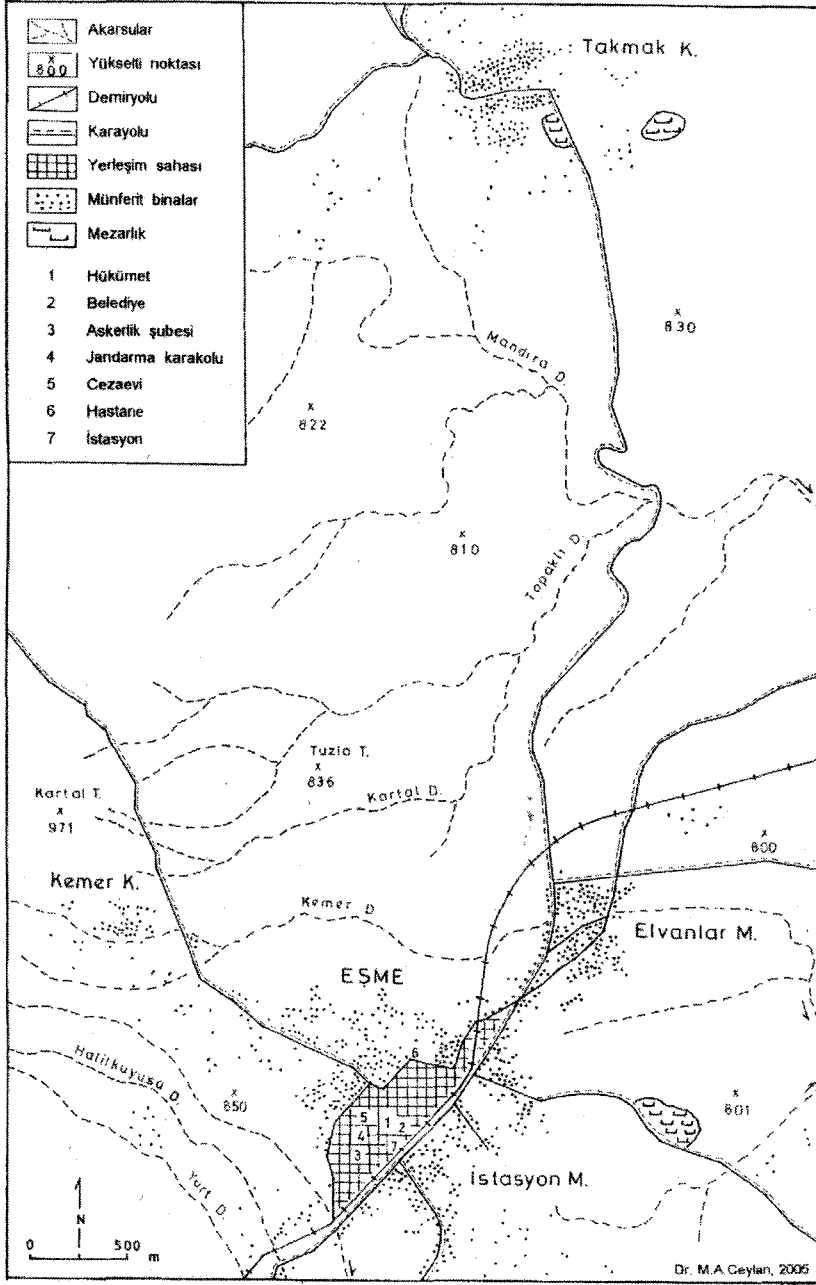
Bu dönemde Eşme'nin gelişim sürecini etkileyen önemli bir faktör de, Manisa ilinden ayrılarak, yeni kurulan Uşak iline bağlanmasıdır. Uşak, Kütahya ilinin bir ilçesi iken 15 Temmuz 1953 tarihinde 8450 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 6129 sayılı kanunla il yapılmıştır. Yine aynı tarihte

Eşme, Manisa ilinden ayrılarak Uşak ilinde aynı isimle anılan bir ilçenin merkezi olmuştur. Bahsedilen düzenlemeyle birlikte Eşme, yüzölçümü ve nüfus bakımından Uşak ilinin büyük ilçeleri arasında yer almış ve il ölçeğinde idari etkinliği daha fazla önem kazanmıştır. Elbette bu durum, Eşme'de nüfus, yerleşme ve ekonomik fonksiyonların gelişmesini olumlu yönde etkilemiştir.

1966-1980: Bu dönemde nüfusun hızlı artışı nedeniyle yerleşim alanı hemen bütün yönlerde gelişmeye başlamıştır. Zaten Eşme'de yerleşmenin yatay yönde gelişmesini sınırlayacak doğal ve beşeri engeller söz konusu değildir. 1960'ların ortasına doğru İstasyon mahallesi, İstasyonun kuzey kesiminde genellikle demiryoluna paralel bir şekilde kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda önemli bir gelişme göstermiştir. Yine kuzeydoğuda Elvanlar'a doğru uzanan Vali Murat caddesi boyunca yerleşmenin gelişimi hız kazanmış ve gevşek dokuda da olsa iki mahalle yer yer birleşmiştir (Harita 2). Ayrıca Elvanlar'dan İstasyon mahallesine doğru da fazla belirgin olmayan bir gelişme meydana gelmiştir.

Sözü edilen dönemde İstasyon mahallesinde demiryolunun güneydoğu kesiminde özellikle Güney'e ve Kayalı'ya giden karayolu kenarında yer yer binaların kümelendiği dikkati çekmektedir. 1970'lerin başında Eşme'nin yerleşim alanı kuzeyde Kemer (Yağlar) deresine doğru genişlerken, batıda Halilkuyusu deresine kadar ulaşmıştır. İstasyon mahallesinin kuzeybatı kesiminde ise binaların Kemer köyüne ve Kula'ya giden karayolunun (Kemer C.) her iki kenarı boyunca yer yer kümelendiği görülmektedir. Bununla birlikte Kemer köyü, İstasyon mahallesinden nispeten uzak ve ayrı bir yerleşme özelliğini bu yıllarda da sürdürmektedir.

Eşme'de yerleşmenin yatay yönde hızlı bir şekilde genişlemesine bağlı olarak bazı idari düzenlemeler yapılmıştır. Nitekim 1974'te yapılan idari bir düzenlemeyle iki olan mahalle sayısı üçe çıkarılmıştır. Bu tarihte Eşme'nin büyük bir kesimini teşkil eden İstasyon mahallesi iki kısma ayrılmıştır. Şöyle ki, demiryolunun kuzeybatısı Şehit Alibey, güneydoğusu ise Lise (Gülmezoğlu) caddesine kadar olan kesim İstasyon mahallesini oluşturmuştur. Yeni teşkil edilen Şehit Alibey mahallesi, nüfus bakımından Eşme'nin en büyük mahallesi özelliğini kazanmıştır. Bugün de bu özelliğini sürdüren mahalle, 1977'de ikiye ayrılarak Üçeylül mahallesi kurulmuş ve Eşme'nin mahalle sayısı; İstasyon, Şehit Alibey, Üçeylül ve Elvanlar olmak üzere dörde yükselmiştir.

Harita 2. Eşme ve yakın çevresinde yerleşmenin genel durumu (1965 yılı).

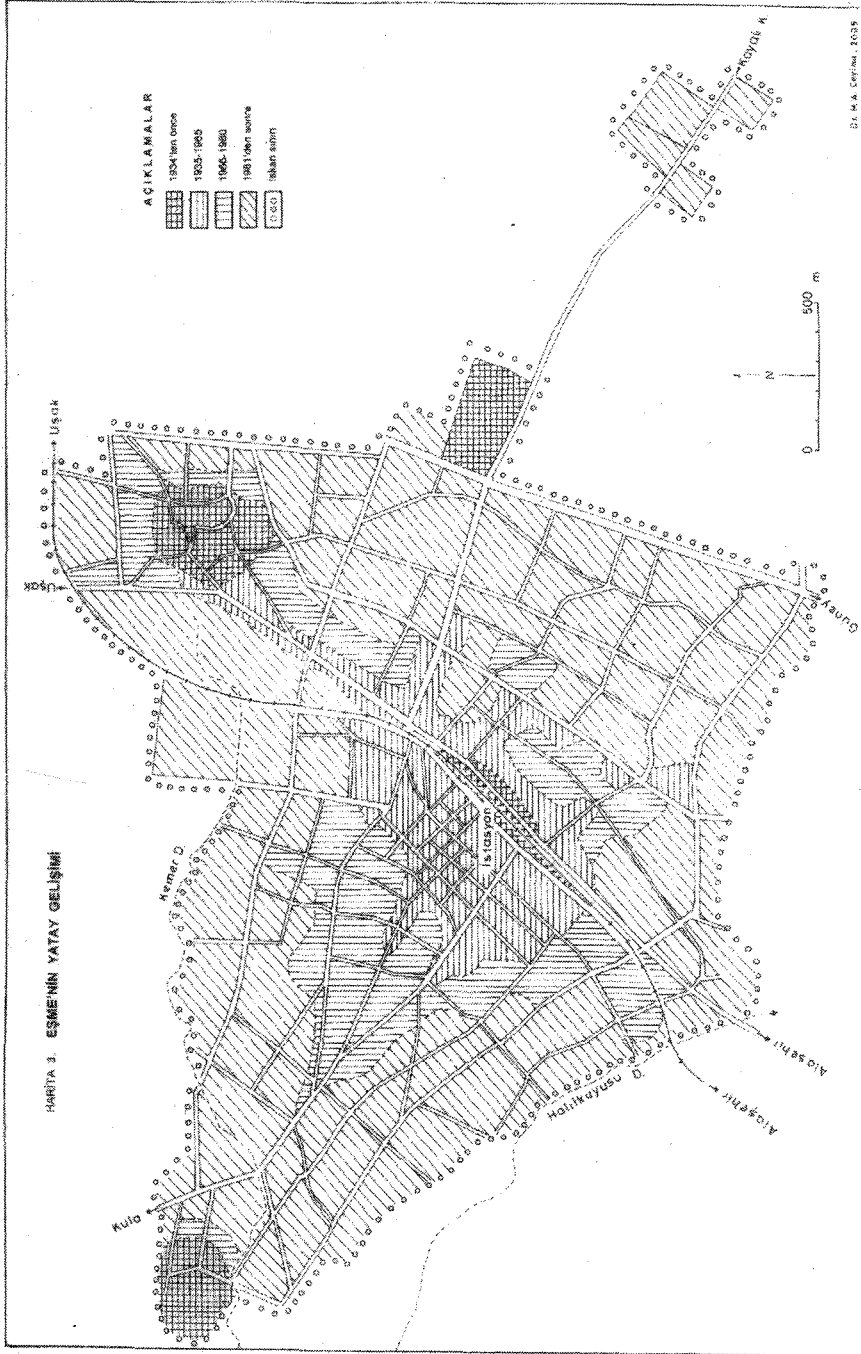
Yerleşmenin gelişimiyle ilgili önemli bir nokta da, Eşme ve köylerinden 1960'ların ortasından itibaren çok sayıda işçinin (bugün toplam işgücünün % 5'i tahmin edilmektedir) başta Almanya olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerine gitmesidir. Çünkü bu işçilerden önemli bir kısmı tasarrufunu arsa ve bina alımına yatırmıştır. Bu nedenle 1970'lerde Eşme'de arsa ve konut fiyatları hızlı bir şekilde yükselmiş ve bu yıllarda birkaç katlı betonarme ve modern donanımlı binaların inşasında artışlar görülmüştür. Yine bu dönemde, Eşme'ye önemli bir göç olmağından dolayı gecekondu sorunu ortaya çıkmamıştır. Fakat ortaöğretimde okumak üzere yakın köylerden gelen öğrenciler ev bulmakta bazen güçlük çekmişlerdir.

1981-2004: 1934'te birbirine yakın konumda olmakla birlikte üç ayrı yerleşmeyi teşkil eden İstasyon ve Elvanlar mahallesi ile Kemer köyü arasında bulunan geniş sahalara, zamanla yeni binaların inşa edilmesiyle yerleşmeye açılmış ve bu dönemde Eşme'nin yerleşim alanı yekpare bir görünüm kazanmıştır (Harita 3). Eşme'de İstasyon mahallesinin Elvanlar mahallesiyle birleşmesi 1980'lerin ortasında büyük ölçüde gerçekleşmiştir. Aynı sürecin Kemer köyü ile yaşanması 1980'lerin sonuna doğru kısmen tamamlanmış ve burası da 1992'de Eşme'nin beşinci mahallesi olmuştur. Ayrıca yukarıda belirtilen yerler arasındaki yerleşme dokusu da bu gelişim sürecinde nispeten sık bir özellik kazanmıştır.

Eşme'nin yerleşim alanı özellikle son 20-25 yıllık dönemde büyük bir genişleme göstermiştir. Nitekim yerleşim alanı, batıda Yurt deresine, doğuda Elvanlar'a, güneydoğuda Yaylak mevkiine, kuzeyde Kemer deresine ve kuzeybatıda ise Kartal tepenin (971 m) güney eteklerine kadar genişlemiştir. Böylece yerleşim alanı kuzeybatı-güneydoğu 4.5 km, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda 2.9 km'ye ulaşmıştır. Diğer taraftan bu dönemde, yerleşim sahasının batı kesiminde önemli bir gelişme görülmezken, kuzeyde Kemer deresi ve kuzeybatıda Kemer köyüne doğru hızlı bir gelişme görülmüştür.

Eşme'de 1990'ların sonuna doğru yerleşmenin gelişmesi, Meslek Yüksekokulu, Şehit Adem Çiftçi Çok Programlı Lisesi, Yatılı İlköğretim Bölge Okulu, Tekel Tütün Deposu ve Belediye Mezbahası gibi bazı önemli bina ve tesislerin inşa edilmesiyle birlikte, Kayalı köyüne giden karayolunun Yaylak mevkiinde yoğunluk kazanmıştır. Yeni yapılan plânlardan yakın gelecekte yerleşmenin gelişme yönünün de Yaylak mevkiine ve Kemer deresinin kuzeyine doğru devam edeceği sonucuna varılmaktadır. Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, yerleşmenin gelişme yönü zaman içinde farklılıklar arz etmiştir.

Foundation of Eşme (Uşak), It's Development And Functional Specialities

Son dönemde Eşme, nüfus miktarı ve fonksiyon özelliklerinin yanında plânlı şekilde gelişen yerleşmesi ile küçük bir şehir görünümü kazanmıştır. Eşme'ye yönelik göçlerin azlığı, gecekondu sorununun bulunmaması ve topografyanın yerleşme bakımından elverişli özellikler sunması, Eşme'nin plânlı gelişmesini olumlu yönde etkileyen başlıca faktörlerdir. Bunların yanında arsa temini ve konut inşasında kooperatiflerin (Eşme Konut Yapı K., Eşme Örnek Konut Yapı K., Eşmeliler Arsa Temin K. vb) kurulmaya başlaması da son dönemin kayda değer özellikleri arasında yer almaktadır. Böylelikle Eşme'de ortak mülkiyetli binaların inşasında artışlar söz konusu olmaktadır.

2. Yerleşmenin Dikey Gelişimi: Eşme'de binaların büyük çoğunluğu tek katlı olarak inşa edilmektedir (Tablo 7). Nitekim 1984'te % 57.7 olan tek katlı binaların oranı 2000'de % 61.8'e ulaşmıştır. Dolayısıyla Eşme'de tek katlı bir yapılaşma hakim olup; özellikle yerleşmenin yatay yönde gelişmesini hızlandıran bir etki yapmaktadır. Bununla birlikte Eşme'nin kenar kesimlerinde binalar genellikle tek katlı iken, istasyon ve çarşı gibi merkezi konumlarda bulunan yerlerde çoğunlukla 2-3 ve daha az olarak da 4-5 katlı bir yapılaşma gözlenmektedir. Fakat kenar kesimlerde ortak mülkiyetli olarak inşa edilen sitelerde ve resmi binalarda (örneğin meslek yüksekokulu gibi) yine çok katlı bir yapılaşma olmaktadır.

Tablo 7. Eşme'de binaların kat sayısına göre dağılışı.

Sayım Yılı	1 Katlı	2 Katlı	3 Katlı	4 Katlı	5 Katlı	6 Katlı	Bilinmeyen	Toplam
1984	1479	955	105	18	2		5	2564
2000	2291	1088	238	162	13	1	4	3797

Kaynak: DİE 1984 ve 2000 Bina Sayımı.

Diğer taraftan 1984-2000 arasına rastlayan dönemde binaların kat sayısında belirgin bir artış meydana gelmiştir. Bu dönemde 2 katlı % 12.2, 3 katlı % 55.9, 4 katlı % 88.9 ve 5 katlı binalarda % 84.6 oranında artış gerçekleşmiştir. Özellikle 3, 4 ve 5 katlı binaların oranında daha fazla artış olmuştur. Ayrıca Eşme'de 1984'te en fazla 5 olan kat sayısı 2000'de 6'ya yükselmiştir. Bütün bu verilere göre Eşme'de yerleşmenin dikey yönde gelişim süreci de nispeten hızlı bir şekilde sürmektedir.

3. Yapı Malzemesi ve Konut Tipleri: Binaların inşasında kullanılan malzemenin türü coğrafya bakımından büyük önem arz etmektedir. Özellikle küçük yerleşim birimlerinde kullanılan inşaat malzemesi ile doğal çevre arasında daha yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu durum Eşme için de kısmen geçerlidir. Çünkü 1984 bina sayımına göre Eşme'de mevcut 2564 binadan

% 39.6'sının yakın çevrede bulunan taş (çoğunlukla şist, mikaşist, gnays) malzemeyle inşa edilmiş olması, bu görüşü doğrulamaktadır. Bu binaların büyük çoğunluğu Eşme'nin eski iki mahallesinde (Elvanlar ile Kemer) yoğunluk kazanmaktadır (Fotoğraf 2). Geriye kalan binaların % 38.6'sı tuğla, % 17.8'i iskeletli, % 3.8'i briket, % 0.1 kerpiç ve % 0.1'i de ahşap malzemeyle yapılmıştır (Tablo 8). Kerpiç ve ahşap malzemeyle yapılan binaların az sayıda olması da, yine Eşme'nin doğal çevre özellikleriyle örtüşmektedir.

Tablo 8. Yapı malzemesinin cinsine göre bina sayısı.

Binanın Yapı Malzemesi	1984		2000	
	Bina Sayısı (Adet)	%	Bina Sayısı (Adet)	%
Taş	1015	39.6	1130	29.8
Ahşap	3	0.1	23	0.6
Kerpiç	4	0.1	-	-
Briket	98	3.8	10	0.3
Tuğla	988	38.6	1867	49.1
İskeletli	456	17.8	746	19.6
Diğer	-	-	21	0.6
Toplam	2564	100	3797	100

Kaynak: DİE, 1984 ve 2000 Bina Sayımı.

En son yapılan bina sayımı (2000) ile 1984 bina sayımının verileri karşılaştırıldığında; Eşme'de bina sayısı % 32.5 oranında artarak 3797'ye ulaşmıştır. İki sayım arasında geçen 16 yıllık dönemde yapılaşma önemli bir gelişme göstermiştir. Diğer taraftan aynı dönemde inşaat malzemesinin cinsinde de azda olsa bir değişme meydana gelmiştir. 2000 sayımına göre binaların % 49.1'i tuğla, % 29.8'i taş, 19.6'sı iskeletli, 0.6'sı ahşap, % 0.3'ü briket ve % 0.6'sı diğer malzemelerle inşa edildikleri belirlenmiştir. Buna göre bütün Türkiye'de olduğu gibi Eşme'de de tuğla malzemenin kullanımı önemli bir artış göstermiştir. Bu da doğal çevreden sağlanan inşaat malzemesinin azalmakta olduğuna işaret etmektedir. Çünkü tuğla başta Turgutlu, Salihli ve Alaşehir olmak üzere yakın ilçelerde bulunan tuğla ve blok fabrikalarından kolaylıkla temin edilmektedir. Bundan başka tuğla malzeme hem ekonomik hem inşa tekniğinin oldukça basit olması nedeniyle de tercih edilmektedir.

Eşme'de mevcut binaların (3797) % 80.3'ü konut amaçlı kullanıma ayrılmıştır. Diğer binaların % 8.9'u ticari, % 7.6'sının çoğunluğu konut, % 1'inin çoğunluğu işyeri, % 0.5'i eğitim, % 0.3'ü dini, % 0.2'si idari ve % 1.2'i de çok çeşitli amaçlarla kullanılmaktadır. Ticari amaçlı kullanılan bina

sayısının konuttan sonra ikinci sırayı alması; Eşme'nin fonksiyonel özellikleri konusunda önemli bir noktaya işaret etmektedir.

Fotoğraf 2. Vali Murat caddesinde geleneksel tarzda inşa edilmiş bir bina.

Eşme'nin merkezi kesimlerinde binalar genellikle bitişik tarzda, kenar kesimlerinde ise bahçeli evler formunda inşa edilmiştir. Çatıların hemen tamamı kiremitle örtülmüştür. Bazı binaların alt katı veya bir odası dokuma tezgâhına ayrılmıştır. Evlerin içi ise basit bir şekilde döşenmiştir. Eşme'nin kuruluş tarihi çok eski olmadığından dolayı, istasyon, belediye ve birkaç ev dışında tarihi özelliğe sahip bir yapı da mevcut değildir.

D. Eşme'nin Fonksiyonel Özellikleri

Eşme'nin fonksiyonel özellikleri, bir makale kapsamında, konularda fazla detaya girmeden, ayrı başlıklar altında ele alınmaya çalışılmıştır. Ayrıca konuların işlenişinde fonksiyonların gelişimi ve fonksiyon alanların dağılışıma da kısaca temas edilmiştir.

1. Yönetim Fonksiyonu: Kurulduğu günden beri idari fonksiyona sahip olan Eşme (1362 km²), Uşak ilinde (5341 km²) en geniş alanlı ilçenin yönetim merkezidir. Nüfus bakımından ise Eşme (38869), Merkez (179458) ve Banaz (43350) ilçesinden sonra üçüncü sırayı almaktadır. Merkez bucağı dışında 3 belde, 57 köy ve 117 geçici yerleşim birimiyle ilgili idari işlerin

yürütüldüğü Eşme'nin şimdiki yerde kurulmasında, nüfus ve ekonomik yönden gelişmesinde yönetim fonksiyonunun önemli bir rolü olmuştur.

DİE'nin 2000 yılı verilerine göre, Eşme'de 211 kişi yaklaşık 26 kamu kurum ve kuruluşunda istihdam edilmektedir. Faal nüfusun yaklaşık % 8.2'sine karşılık gelen bu değer, şüphesiz Eşme'de yönetim fonksiyonunun önemini ortaya koymaktadır. Bu fonksiyonda istihdam sağlayan başlıca kamu kurum ve kuruluşları arasında; Belediye, Kaymakamlık, Emniyet, Adliye, Vergi Dairesi, Müftülük, TEDAŞ, Tarım, Nüfus, Mal, Tapu Sicil ve Kadastro müdürlükleri yer almaktadır (Tablo 9).

Tablo 9. Bazı kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam durumu (2005).

Kurum/Kuruluş Adı	Personel Sayısı	Kurum/Kuruluş Adı	Personel Sayısı
Kaymakamlık	4	Vergi Dairesi Md.	14
Belediye	67 ²³	Adliye	12
Özel İdare Md.	1	Emniyet Md.	38
Mal Md.	10	Tarım Md.	22
Nüfus Md.	4	Orman İşletme Şef.	3
Tapu Sicil Md.	2	Müftülük	5
Kadastro Md.	12	Askerlik Şubesi Bşk.	4
TEDAŞ	10	Telekom İşletme Şef.	10
Sağlık Grup Bşk.	42	Posta İşleme Md.	16
Jandarma Komutanlığı	18	TCDD Gar Şef.	8
Devlet Hastanesi	85	Yaprak Tekel Tütün İşl. Md.	13
Milli Eğitim Md.	237	Halk Kütüphanesi	2
Meslek Yüksekokulu Md.	25	Ziraat Odası Bşk.	3

Kaynak: <http://www.esme.gov.tr/> ve İlçe Kaymakamlığı Personel Kayıtları (2005).

Öte yandan yönetim fonksiyonunda istihdam edilen nüfus miktarı az da olsa artış eğilimindedir. Çünkü 1990'da idari personel ve benzeri işlerde çalışan nüfus miktarı 197 iken, 2000'de bu değer 211'e ulaşarak; on yıllık dönemde yaklaşık % 7.1 oranında artış göstermiştir. Elbette bu artış oranı, ilçe nüfusunun ve yönetim hizmetlerinin gelişmesiyle yakından ilgili olarak değişme arz etmektedir.

Bugün Eşme'de bir ilçe merkezinde olan hemen bütün kamu kurum ve kuruluşları bulunmakta ve genellikle kendi binalarında hizmet vermektedir (Fotoğraf 3). Bunlar özellikle yerleşmenin ilk nüvesini oluşturan Şehit Alibey mahallesinde, Vakkas Ferit caddesi ile Alaşehir caddesi arasında kalan kesimde yoğunluk kazanmaktadır (Harita 4). Ancak yerleşmenin gelişmesine ve artan ihtiyaçlara bağlı olarak yeni yapılan idari binaların bir kısmı, diğer mahallelere dağılıp göstermektedir. Örneğin İlçe Milli Eğitim ve Tarım müdürlükleri Üçeylül mahallesinde yer almaktadır.

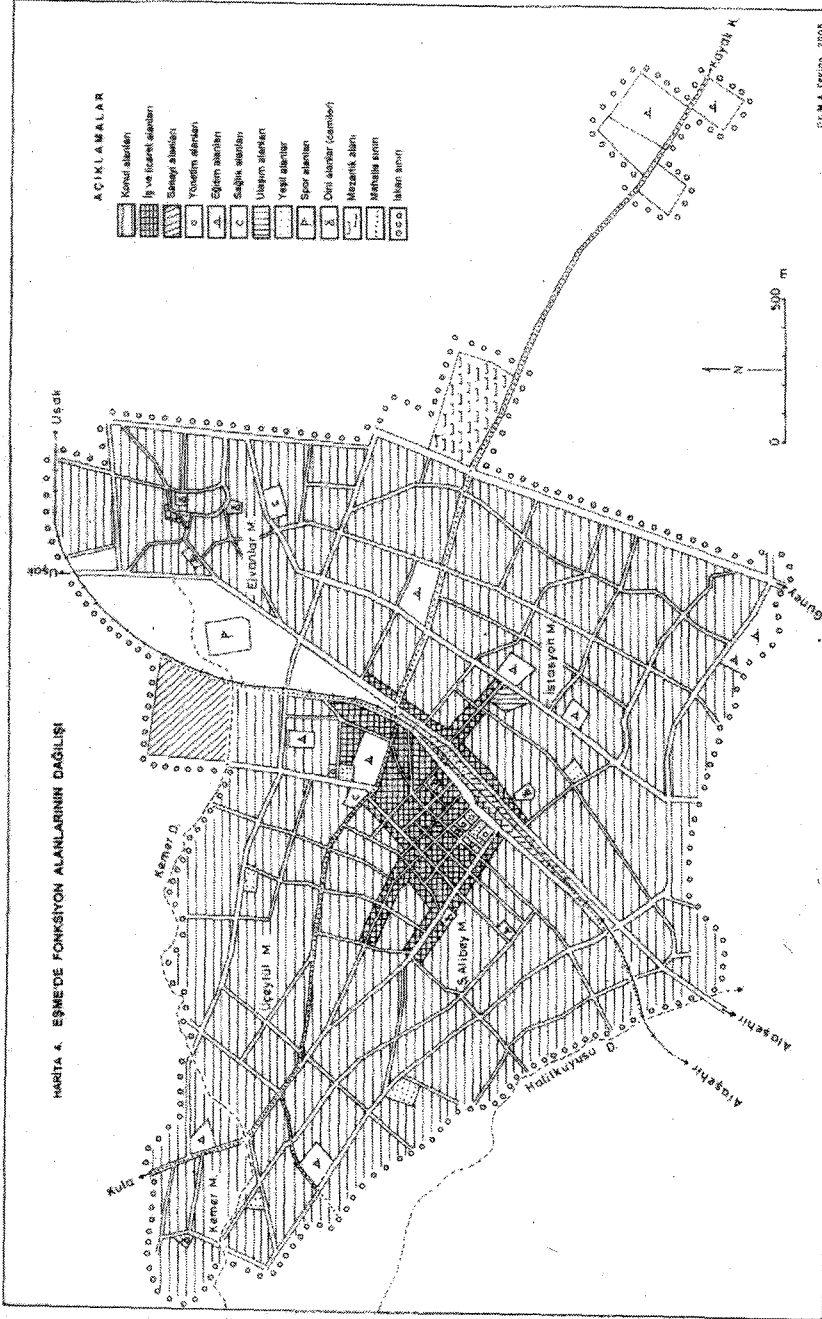
Fotoğraf 3. 1935'te inşa edilen Eşme Belediyesi hizmet binası.

2. Eğitim Fonksiyonu: Eşme'de ilk, orta ve yüksek öğretimin yanı sıra çeşitli yaygın eğitim kurumları mevcut olup, eğitim fonksiyonu önemli bir ekonomik canlılık ve istihdam alanı oluşturmaktadır. Çünkü bütün eğitim kademelerinde toplam 4 bin civarında öğrencinin ve 237'nin üzerinde öğretmenin varlığı, Eşme'nin nüfus miktarı göz önüne alındığında; eğitim fonksiyonunun önemini ortaya koymaktadır.

İlçe merkezinin İstasyona taşınmasından sonra 1936'dan 1946 yılına kadar mülkiyeti Belediyeye ait olan bir bina okul olarak kullanılmıştır. Bu okul 1946'da yeni yapılan, şimdiki Dumlupınar ilköğretim okulunun binasına taşınmıştır. Bundan başka Elvanlar mahallesinde bir dersliği olan küçük bir okul binası kiralanmıştır. Ancak okul ihtiyaca kafi gelmemiş ve 1956'da Üçeylül ilkokulu yapılarak öğretime açılmıştır. Eşme halkının yardımıyla yapılan ortaokul binası ise 1948-1949'da eğitim ve öğretime açılmıştır.

İlköğretim kademesinde Kemer İÖO 1964'te, Şehit Alibey İÖO 1970'te, Galip Çetin İÖO 1986'da ve Yatılı Bölge İÖO da 1995'te öğretime açılmış ve okul sayısı 6'ya ulaşmıştır (Tablo 10). Toplam 106 öğretmenin görev yaptığı bu okullarda 2135 öğrenci mevcuttur.

Foundation of Eşme (Uşak), It's Development And Functional Specialities

Tablo 10. İlköğretim okullarının öğretmen ve öğrenci sayısı (2004).

Okulun Adı	Yapım Yılı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
Dumlupınar İÖO	1946	25	524
Galip Çetin İÖO	1986	11	239
Şehit Alibey İÖO	1970	21	536
Kemer İÖO	1964	5	58
Üçeylül Pansiyonlu İÖO	1956	29	479
Yatılı İlköğretim Bölge Okulu	1995	15	299
Toplam		106	2135

Kaynak: Eşme Milli Eğitim Müdürlüğü, 2004.

Ortaöğretim kademesindeki okul sayısı da 1960'ın ikinci yarısından itibaren hızlı bir artış göstermiştir. Sırasıyla 1968'de Endüstri Meslek L. ve Lise, 1973'te Kız Meslek L., 1976'da İmam Hatip L. ve 1990'da Sağlık Meslek lisesi²⁴ öğretime açılmıştır. Yakın zamanda Şehit Cemalettin Avcı Anadolu L. (1994), Ahmet Avcı Anadolu Öğretmen L. (1997) ve Şehit Adem Çiftçi Çok Programlı Lisesi (1999) eğitim ve öğretime başlamıştır. Böylece ortaöğretimdeki okul sayısı 6'ya ulaşmıştır (Tablo 11). 1999'da yeni bir yapılanma ile açılan Çok Programlı Lisenin bünyesine Genel lise ve Kız Meslek lisesi dahil edilmiştir. Bu lisede Çocuk Gelişimi, Yabancı Dil ve Genel lise olmak üzere üç program yer almaktadır. Toplam 101 öğretmenin görev yaptığı bu okullara 1493 öğrenci devam etmektedir. Öğrencilerin bir kısmı Eşme'nin kasaba ve köylerinden gelmektedir.

Tablo 11. Ortaöğretim okullarının öğretmen ve öğrenci sayısı (2004).

Okulun Adı	Yapım Yılı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
Endüstri Meslek L.	1968	18	183
Şehit Cemalettin Avcı Anadolu L.	1994	16	298
Ahmet Avcı Anadolu Öğretmen L.	1997	19	243
Şehit Adem Çiftçi Çok Programlı L.	1999	40	714
İmam Hatip L.	1976	8	55
Toplam		101	1493

Kaynak: Eşme Milli Eğitim Müdürlüğü, 2004.

Afyon Kocatepe Üniversitesine bağlı Eşme Meslek Yüksekokulu 1993-1994 akademik yılında eğitim ve öğretime açılmıştır. Faal olan üç bölüm (halı ve kilim, işletmecilik, muhasebe) ve toplam 450 öğrencinin bulunduğu okulda 8 öğretim elemanı görev yapmaktadır. Y aylak mevkiinde 5000 m² alanda inşa edilen (1996-2002) bodrum üzeri 3 katlı meslek yüksekokulu binasının yanında bazı sosyal tesisler yer almaktadır. Meslek yüksekokulu Eşme'nin etki sahasını büyük ölçüde genişletmiş ve hatta ülke sathına yaymış, ayrıca önemli bir ekonomik canlılık sağlamıştır.

Eşme'de 1953'te açılan ve 12300 kadar eserin mevcut olduğu Halk Kütüphanesi yılda yaklaşık 19 bin okuyucuya sınırlı imkanlarıyla hizmet vermektedir. Mesleki Eğitim Merkezi ile Halk Eğitimi Merkezi ise yetişkin nüfusun eğitim isteklerini karşılamaya yönelik çeşitli kurslar ve programlar hazırlamaktadır. 2004-2005'te Halk Eğitimi Merkezinin açtığı 8 farklı kursta toplam 300 öğrenci başarı göstermiştir. Aynı dönemde Mesleki Eğitim Merkezinde ise toplam 63 kursiyer eğitim görmüştür.

3. Sağlık Fonksiyonu: 1938'de 10 yataklı bir tedavi evinin olduğu Eşme'de 1950'de henüz bir hastane yoktur ve Sağlık Bakanlığı'na bağlı 5 yataklı bir dispensar hizmet vermektedir. Bu yılda bir hükümet tabibi, bir sağlık memuru ve bir hizmetliden oluşan toplam üç kişilik sağlık ekibi mevcuttur. Bundan başka Hükümet Tabipliği'ne bağlı gezici bir sağlık memuru ile Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Sıtma Savaş derneklerinin birer şubesi vardır. Henüz bir eczane de açılmamıştır.

Eşme'de 1973'te sağlık hizmetleri veren personel sayısı az da olsa bir artış göstermiştir. Nitekim Hükümet Tabipliği'nde bir pratisyen hekim, dört sağlık memuru ve altı ebe görev yapmaktadır. Ayrıca iki de eczane vardır. Bununla birlikte Eşme'de verilen sağlık hizmetleri çok yetersiz olduğundan hastaların önemli bir kısmı, başta Uşak olmak üzere başka şehirlere gitmek zorunda kalmıştır.

Bugünkü Devlet Hastanesi 1988'de inşa edilmiş ve 1991'de hizmete açılmıştır. 50 yatağı bulunan hastanenin kayıtlarına göre 4 uzman, 7 pratisyen ve 2 diş hekimi, 28 ebe-hemşire, 13 sağlık memuru, 13 teknisyen ve 18 diğer personelle hizmet vermektedir. Devlet Hastanesi'nde 2004'te 3 büyük ve 93 orta ameliyat, 140 doğum, toplam 55998 poliklinik yapılmış ve yatak doluluk oranı da % 75'in üzerine çıkmıştır. Kuşkusuz bu değerler, Eşme'nin nüfusuna oranlandığında oldukça yüksek olup; hastanenin nispeten geniş bir coğrafyaya sağlık hizmeti verdiğini yansıtmaktadır.

Sağlık Grup Başkanlığına bağlı 1 nolu merkez sağlık ocağının mevcut kadrosu 8 doktor, 6 sağlık memuru, 7 hemşire, 15 ebe, 2 çevre sağlık teknisyeni, 1 şoför ve 3 hizmetliden oluşmaktadır. Özel İdare Müdürlüğü binasının birinci katında hizmet veren sağlık ocağında 2004 verilerine göre toplam 56384 hasta muayene edilmiştir.

Sağlık alanında önemli bir işleve sahip olan eczanelerin sayısı ise 10'a yükselmiştir. Dolayısıyla Eşme'de sağlık fonksiyonunun gelişmesine bağlı olarak istihdam edilen nüfus sayısı artmış ve yaklaşık 150 kişiye ulaşmıştır.

Yukarıda kaydedilen değerlerin de gösterdiği gibi Eşme'de verilen sağlık hizmetleri oldukça ileri bir düzeye ulaşmış ve yakın çevrede bulunan yerleşmelere sağlık hizmeti verir duruma gelmiştir. Elbette nüfusun artması ve yaşam standardının yükselmesine paralel bir şekilde sağlık fonksiyonu gelişmesini sürdürecektir ve Eşme'nin sosyo-ekonomik yönden kalkınmasına olan katkısını da arttıracaktır.

4. Ticaret Fonksiyonu: 1950'de küçük bir yerleşme olan Eşme'de faaliyet gösteren meslek grupları ve üye sayıları fazla değildir. Bu tarihte Eşme'de 3 fırın, 4 otel, 7 han, 2 aşhane, 21 lokanta, 1 uncu, 4 helvacı, 40 bakkal (ilçede), 24 manifaturacı (ilçede), 8 tüccar, 1 içkili gazino ve 13 kahvehane ile Ziraat Bankası'nın bir şubesi mevcuttu.²⁵ Şüphesiz bu değerler, bahsedilen yıllarda ticaret fonksiyonu ve istihdam durumu hakkında genel bir fikir vermektedir.

Ülkemizin büyük bir kesiminde olduğu gibi Eşme'de de özellikle son yıllarda yaşam standardının yükselmesi, toplum ihtiyaçlarının artması ve çeşitlenmesi gibi nedenlerle istihdam sağlayan mesleklerin sayısı 100'ün üzerine çıkmıştır. Buna paralel olarak çeşitli meslek gruplarında kayıtlı işyeri sayısı da artarak 716'ya ulaşmıştır. Verilen bu değerler, 2000 bina sayımında tespit edilen ticari (339) ve çoğunluğu işyeri (37) amaçlı kullanılan bina sayılarıyla da genel olarak örtüşmektedir.

Esnaf ve Sanatkarlar Odası'nın 2005 yılı kayıtlarına göre; Eşme'de bakkal (86), kahvehane, çay ocağı ve kafe (66), berber ve kuaför (38), marangoz (36), soğuk ve sıcak demirci (20), oto tamircisi (20), inşaat malzemeleri (18), sarraf (17), tuhafiyeci (17), elektrikçi (15), terzi (14) ve yem ticareti (14) ile ilgili işyeri sayısı nispeten yüksek değerler oluşturmaktadır. Buna karşılık toplum ihtiyaçlarının zamanla değişmesi nedeniyle eski önemini kaybeden veya yeni gelişmeye başlayan bazı mesleklerde ise işyeri sayısı fazla değildir. Örneğin internet kafe ve atari salonları (toplam 8 adet) son yıllarda, özellikle meslek yüksekokulunun açılışından sonra artış göstermiştir.

Diğer taraftan mevcut 716 işyerinin mahallelere dağılışı, fonksiyonel alan kullanımı bakımından bazı özellikler arz etmektedir. Çünkü Eşme'de işyerlerinin % 66.3'ü Şehit Alibey, % 19.3'ü İstasyon, % 11.3'ü Üçeylül ve % 3.1'i de Elvanlar mahallesinde yer almaktadır. Bu oranlar itibarıyla işyerlerinin 3/2'sinin Şehit Alibey mahallesi ve özellikle İstasyon çevresinde toplandığı görülmektedir. Dolayısıyla ticaret fonksiyonu, Eşme'nin 1934'te

kurulduğu yerde ve bunun çevresinde yoğunluk kazanmıştır. Esasen bu durumun yakın gelecekte de devam edeceği söylenebilir.

Ticaretin gelişmesinde önemli bir fonksiyona sahip olan kuruluşlardan biri de bankalardır. Eşme'de ikisi kamu (Ziraat Bankası, Halkbank) ve biri de özel (İş Bankası) olmak üzere üç banka şubesi hizmet vermektedir. Yine Eşme'de (ilçe dahilinde), hakiki şahıs (49), kolektif (3), limited (39) ve anonim (9) olmak üzere toplam 100 şirketin ve 13 kooperatifin kaydı bulunmaktadır.

Yöresinde önemli bir ticaret merkezi olan Eşme'de tarım ve hayvan ürünleri ile tüketim mallarının satışa sunulduğu pazarlar kurulmaktadır. En büyük pazar, çarşamba günü Şehit Alibey mahallesinde, Alaşehir ve Vakkas Ferit caddesi, İnönü bulvarı ve Huzur sokakta kurulmakta ve saat 07:00'den 17:00'ye kadar devam etmektedir. Yaklaşık 400-500 kadar satıcı tezgâhının kurulduğu pazarda, sebze ve meyvenin yanında birçok ihtiyacın karşılanmasına yönelik; giyim, mutfak eşyası, tuhafiyeye ve manifatura sergileri ile köylerden getirilerek satışa sunulan süt, yağ, yoğurt, peynir ve yumurta gibi hayvansal ürünler yer almaktadır.

Eşme'de kurulan pazarlar ticari etkinliğin yanı sıra önemli bir nüfus hareketine de neden olmaktadır. Bu hareketlilik özellikle bayram günlerinde artmakta ve genellikle günlük olarak gerçekleşmektedir. Öte yandan pazarcı esnafının bir kısmı Uşak, Alaşehir, Sarıgöl, Kula ve Güney'den gelmektedir. Böylece Eşme'nin birçok yerleşim birimiyle doğrudan sosyo-ekonomik bağlantısı sağlanmaktadır. 2000 yılı verilerine göre Eşme'de toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller toplam 529 kişiye istihdam sağlamıştır. Bu miktar toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetlerden sonra ikinci sırayı almakta ve Eşme'nin yöresel bir ticaret merkezi olduğu yönündeki kanaati güçlendirmektedir.

5. Ulaşım ve Haberleşme Fonksiyonu: Demiryolu işletmeye açıldığı yıldan beri Eşme halkına hem Uşak hem de Alaşehir yönünde önemli bir ulaşım kolaylığı sağlamıştır. Her gün istasyona uğrayan posta ve ekspres trenler, halkın ucuz ve daha sık seyahat etmesine fırsat vermiş ve ayrıca Eşme'nin ekonomik bakımdan gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Fakat demiryolu ulaşımı, günümüzde eski önemini yitirmekle birlikte, halen diğer ulaşım sistemlerine önemli bir alternatif oluşturmaktadır.

Eşme'den demiryoluyla 2000-2004 arasını kapsayan 5 yıllık dönemde yılda ortalama 35835 yolcu taşınmıştır (Tablo 12). Taşınan yolcu sayısında yıllar itibarıyla % 10-15 oranında küçük değişimler meydana gelmiştir. Aynı

dönemde ise yılda ortalama 3527 ton yük taşınmıştır. Bu miktar, ilçenin ekonomik düzeyine ve karayolu taşımacılığına oranla oldukça düşük bir değeri ifade etmektedir. Demiryolu yük taşımacılığı daha çok *toplulara taşıma indirimli tarifelerden yararlananlar ile anlaşmalı taşıma* yapanlar tarafından tercih edilmektedir.

Tablo 12. Eşme istasyonundan taşınan yolcu sayısı ve yük miktarı.

Taşınan	2000	2001	2002	2003	2004	Ortalama
Yolcu (adet)	32627	37947	32815	38065	37723	35835
Yük (ton)	2609	4035	3618	3798	3575	3527

Kaynak: Eşme İstasyon Şefliği, 2005.

Karayolu ulaşımı yakın dönemde büyük bir gelişme göstermiştir. Yolcu taşımacılığı Uşak, İzmir ve Denizli'ye her gün karşılıklı olarak yapılan doğrudan midibüs seferleriyle sağlanmaktadır. Bu konuda tekel olan Eşme Seyahat'ın 30 yolcu kapasiteli 29 midibüsü bulunmaktadır. Eşme'den kasaba ve köylere ise ulaşım genellikle minibüslerle yapılmaktadır. Özellikle Eşme'de haftalık pazarın kurulduğu çarşamba günü yakın kasaba ve köylerle olan ulaşımında yoğunluk yaşanmaktadır.

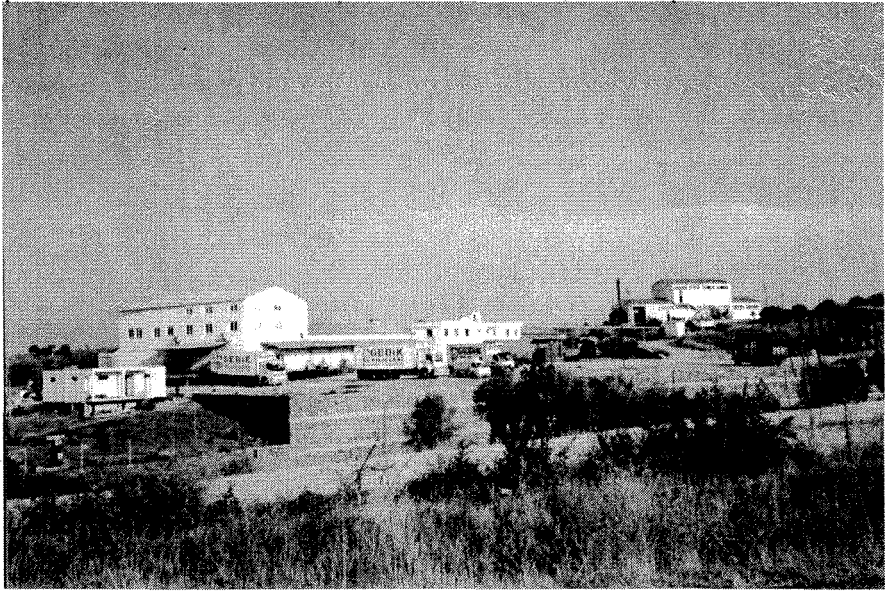
Yerleşim alanının nispeten küçük, az eğimli ve plânlı olması, Eşme'de şehir içi ulaşımı büyük ölçüde kolaylaştırmaktadır. Şehir içi ulaşım serbest çalışan 8-10 minibüs ve bir taksi durağına (Merkez Taksi) kayıtlı 7 vasıta ile temin edilmektedir. Belirli bir güzergahı olmayan minibüsler çoğunlukla meslek yüksekokulu ile İstasyon arasında çalışmaktadır.

Telekom İşletme Şefliği, Posta İşleme Müdürlüğü, nakliye kooperatifi (Eşme Kamyoncular K., Eşme Minibüsçüler Servisleri K.) ve mülkiyeti Belediyeye ait olan bir soğuk hava deposunun (bugün kapalı durumda) da bulunduğu Eşme'de ulaştırma, haberleşme ve depolama işlerinde toplam 114 kişi istihdam edilmektedir. Bu değer toplam istihdamın % 4.4'ne karşılık gelmektedir. Oysa bu oranın 1990'da % 5.3 olması; bu alanda 2001 Ekonomik Krizi'nin etkilerini ve istihdamda azda olsa bir gerilemenin olduğunu yansıtmaktadır.

6. Sanayi Fonksiyonu: Eşme'de 1950'de 2 un değirmeni, 1 şaraphane ve 3 kaşar imalathanesi faaliyet göstermiştir. Üretilen kaşar peynirleri ilk önce İzmir'e, 1950'den itibaren İstanbul'a kadar geniş bir alanda pazarlanmaya başlanmıştır. Bunun dışında orta ve büyük ölçekli sanayi kuruluşları mevcut değildir. Bu dönemde Eşme'nin elektrik enerjisi ihtiyacı İstasyon mahallesinde kurulan ve motorinle çalışan küçük bir santralden (Jeneratör) temin edilmiştir.

Bugün Eşme'de, Uşak karayolu kenarında Gedik Tavukçuluk İşletmesi, İstasyon mahallesinde Askeroğlu ve Çavuşoğulları un fabrikaları, Şehit Alibey mahallesinde Güllü Şekerleme, Kolankaya köyünde Çobanoğlu Kaşar İmalathanesi ile Karacaömerli köyünde İspiroğlu Yem Fabrikası faaliyet gösteren önemli sanayi kuruluşlarıdır. Belirtilen bu tesislerden başka ilçe dahilinde 69 tavuk çiftliği yer almaktadır. Dolayısıyla Eşme'nin ekonomik yapısına uygun olarak sanayi faaliyetlerinin genellikle tarım ve hayvancılığa dayalı olarak geliştiği gözlenmektedir. Öte yandan sanayi konusunda yapılan bazı teşebbüsler de sonuçsuz kalmıştır.²⁶

Eşme'nin iki büyük sanayi kuruluşundan biri olan Gedik Tavukçuluk, Eşme-Uşak karayolunun 5. kilometresinde, 7 bin m² alanda 1995'te faaliyete geçmiş olup, 180 kişi çalışmaktadır (Fotoğraf 4). Günlük 60 ton piliç üretim kapasitesi olan tesislerde aylık üretim 1200-1500 ton civarındadır. Günlük kapasitesi 150 ton olan Çobanoğlu Kaşar İmalathanesi'nde ise 70 işçi çalışmaktadır. Kış aylarında 45 ton/gün ve yaz aylarında ise 70 ton/gün üretim yapılan tesislerde kaşar, beyaz peynir, lor ve süzme yoğurt üretilen başlıca ürünlerdir.

Fotoğraf 4. Gedik Tavukçuluk, Eşme'nin en büyük sanayi kuruluşudur (2004).

Eşme'de daha çok tarım araç ve gereçlerinin bakım, onarım ve imalatının yapıldığı küçük işyerleri de mevcuttur. Örneğin kulaklı pulluk

(Yaşar Turan 5, Eşme Pulluk 7 adet/yıl), traktör römorku (Bakiler 15 adet/yıl), su tankeri (Bakiler 10 adet/yıl) ve ot tırması (Yaşar Turan 30, Eşme Pulluk 3 adet/yıl) gibi yerel ihtiyaçları karşılamaya yönelik birçok araç ve gerecin imalatı yapılmaktadır. Hatta bu ürünlerin bir kısmı yakın ilçelere de pazarlanmaktadır.

Daha önce Eşme'nin çeşitli kesimlerine dağılmış halde bulunan ve bazı sorunlar oluşturan küçük esnafın işyeri sıkıntısına çözüm bulmak amacıyla 1984'te 115 üyeden oluşan Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi kurulmuştur. Eşme'nin kuzeydoğusunda, Kemer deresinin kenarında 72 bin m² lik alan sanayi sitesi için uygun görülmüştür. Belediye imâr plânında sanayi sitesi olarak işaretlenen bu alan üzerinde inşaat 1987'de başlamış ve 1999'da tamamlanarak hizmete açılmıştır. Kooperatif bünyesinde 139 işyeri yer almaktadır.

Dokumacılık, Eşme'de eskiden beri oldukça önemli bir ekonomik faaliyeti teşkil etmektedir. Özellikle Eşme (Takmak) kilimleri, kendine has desen ve renk bakımından Anadolu'nun diğer kilimlerinden ayrı bir güzelliğe sahiptir. Atkısı ve çözgüsü yün olan bu kilimler, kök boyası pastel donuk renklerden oluşmaktadır. Eşme kilimleri genel olarak altınbaş, toplu, hürriyet, albaş, namazbağlar, kirtme, gıcıklı ve kıvrımlı gibi çeşitli gruplara ayrılmaktadır. Kilim dışında heybe, torba, çul, çuval, keçe ve kepenek dokunan diğer önemli ürünlerdir. Ticari amaçla dokunan Eşme kilimleri, ülkemizde rağbet gören dokuma ürünlerinden olup, yurt dışına da ihraç edilmektedir.

İlçe dahilinde 1950'de kilim dokunan tezgâh sayısı 2 bin kadardır. Bugün ise 6 bin civarında el tezgâhı bulunan ilçede yılda yaklaşık 100-120 bin m² kilim dokunmaktadır. Evin bir bölümünde, genellikle ekim-mart arasına rastlayan dönemde yapılan dokuma işlerinde çalışan işgücünün hemen tamamını kadınlar oluşturmaktadır.

Eşme'de dokumacılığı geliştirmek, uluslararası boyutta tanıtmak ve pazarlama olanaklarını artırmak amacıyla 1994'ten beri her yıl mayıs ayının son haftasında Uluslararası Eşme Turistik Kilim, Kültür ve Sanat Festivali yapılmaktadır. Üç gün devam eden bu festivalin programında genellikle bilimsel toplantılar, karma sergiler, halk oyunları, cirit gösterisi, keşkek ikramı, futbol turnuvası ve konser gibi çeşitli etkinlikler yer almaktadır (Fotoğraf 5). Yakın ve uzak yerlerden birçok kişinin geldiği festival, Eşme'nin tanıtımına ve turizmin gelişmesine önemli katkılar sağlamaktadır. Bahsedilen festivalden başka Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın destek verdiği

Eşme Kilim Halı ve El Sanatları Kooperatifi ile Eşme Kastalos Turizm Geliştirme Kooperatifi de dokumacılığın örgütlü bir şekilde gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Fotoğraf 5. Turistik Kilim, Kültür ve Sanat Festivali'nden bir görünüm (2005).

7. Tarım Fonksiyonu: Eşme'de tarım faaliyetleri, yerleşim sahasının hemen bütün çevresinde ve hatta bazı kesimlerde konutların arasında bulunan küçük bahçelerde yapılmaktadır. Ürün çeşidi yıllara göre az çok değişmekle birlikte genellikle tahıl, tütün, susam, yem bitkileri, sebze ve meyveler yetiştirilmektedir. Eşme çevresinde 820 dekar alanda, Mandıra deresi üzerine inşa edilen sulama göleti ve derin sondaj kuyularından yararlanılarak sulu tarım yapma imkanı bulunmaktadır. Yine yerleşmenin kenar kesimlerinde çoğunlukla aile ihtiyacını karşılamaya yönelik ahır ve kümes hayvancılığı da yapılmaktadır.

DİE'nin 2000 yılı verilerine göre; Eşme'de 194 kişi ziraat alanında istihdam edilmektedir. Oysa bu değer, 1990'da 717 kişi olup, toplam istihdamın % 25.1'ine karşılık gelmektedir. Şüphesiz istatistik verilerdeki bu hızlı değişme, Eşme'de sosyo-ekonomik gelişmenin dinamik bir özellik taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu grupta yer alan avcılık, ormancılık ve balıkçılık faaliyetleri ise kayda değer nicelikte değildir.

Eşme'nin Fonksiyonel Sınıflandırmadaki Yeri: Fonksiyonel sınıflandırmadaki yerine geçmeden önce, Eşme'de nüfusun işgücü durumuna kısaca temas edilmiştir. DİE'nin 2000 sayımına göre, Eşme'nin işgücünde olan nüfus miktarı 3165 ve işgücünde olmayan nüfus miktarı ise 6310 olarak belirlenmiştir. İşgücünde olan nüfusun 2569'u istihdam edilen ve 596'sı da işsiz nüfustan oluşmaktadır (Tablo 13). İşgücünde olmayan nüfusun ise önemli bir kısmı ev kadını (3197), öğrenci (1718) ve emeklilerden (912) meydana gelmektedir.

Tablo 13. Eşme'de nüfusun işgücü durumuna göre dağılışı (1990, 2000).

Yılı	İstihdam Edilen	İşsiz	İşgücünde Olmayan	Bilinmeyen	Toplam
1990	2854	538	4547	15	7954
2000	2569	596	6310	-	9475

Kaynak: DİE, 1990 ve 2000 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-Uşak.

İşgücünde olmayan nüfus miktarı 1990 ve 2000 arasına rastlayan 10 yıllık dönemde yaklaşık % 38 oranında önemli bir artış göstermiştir. Bunda özellikle ev kadını, öğrenci ve emekli nüfusun önemli bir rolü olmuştur (Tablo 14). Nitekim bu iki sayım arasında emekli % 260.5, öğrenci % 38.0 ve ev kadını nüfusunda % 13.5 oranında artış gerçekleşmiştir. Ülkemizde sosyal güvenlik alanındaki gelişmeler emekli nüfusun, zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılması, yeni liselerin ve meslek yüksekokulunun açılması ise öğrenci nüfusun artışı etkilemiştir. Elbette bu gelişmenin yakın gelecekte de devam edeceğini tahmin etmek zor değildir.

Tablo 14. Eşme'de işgücünde olmayan nüfusun dağılışı (1990, 2000).

Yılı	İş Arayıp, Son Üç Ayda İş Arama Kanalı Kullanmayan	Öğrenci	Ev Kadını	Emekli	İrad Sahibi	Diğer	Toplam
1990	-	1245	2817	253	-	232	4547
2000	319	1718	3197	912	133	31	6310

Kaynak: DİE, 1990 ve 2000 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-Uşak.

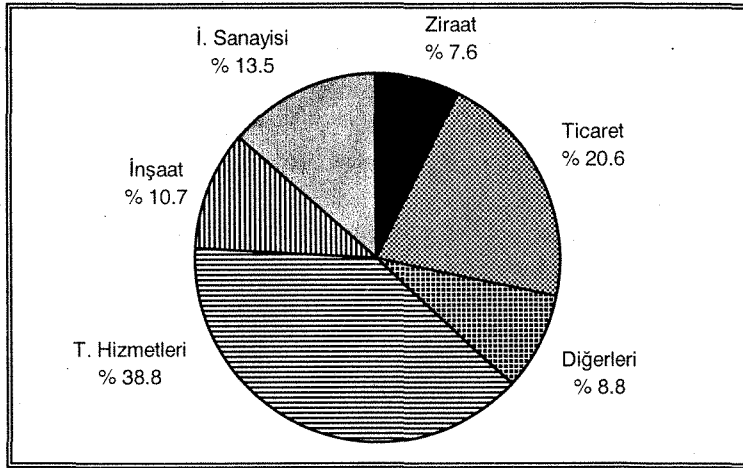
Eşme'de faal nüfusun ekonomik faaliyet alanlarına dağılışı (Tablo 15, Şekil 2) ele alındığında ise; % 38.8'le toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetlerin ilk sırayı aldığı görülmektedir. Başka bir deyişle Eşme'de çalışan yaklaşık her beş kişiden ikisi toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler alanında istihdam edilmektedir. Kuşkusuz bu oranın yüksek oluşu; kamu idaresi, çevre sağlığı ve benzeri hizmetler, sosyal ve ilgili kamu hizmetleri, eğlence, kültür ve kişisel hizmetler bakımından Eşme'nin nispeten geniş bir coğrafyanın merkezi olmasıyla yakından ilgilidir. Bunu % 20.6 ile ikinci sırada toptan ve perakende ticaret takip etmektedir. İmalat sanayisi (% 13.5) üçüncü, inşaat (% 10.7) dördüncü ve tarım (% 7.6) beşinci

sırada gelmektedir. Aynı ayrı ele alınan ekonomik faaliyetler üç ana grupta toplandığında ise; hizmetler (% 78.7), sanayi (% 13.5) ve tarım (% 7.6) şeklinde bir sıralama ortaya çıkmakta ve özellikle hizmetler sektörüne ait oranın yüksekliği dikkati çekmektedir.

Tablo 15. Eşme'de faal nüfusun ekonomik faaliyet alanlarına dağılışı (1990, 2000).

Ekonomik Faaliyet Alanı	1990	%	2000	%
Ziraat, avcılık, ormancılık ve balıkçılık	717	25.1	194	7.6
Madencilik ve taş ocakçılığı	-	-	1	0.0
İmalat sanayi	361	12.6	348	13.5
Elektrik, gaz ve su	10	0.4	5	0.2
İnşaat	196	6.9	275	10.7
Toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller	477	16.7	529	20.6
Ulaştırma, haberleşme ve depolama	151	5.3	114	4.4
Mali kurumlar, sigorta, taşınmaz mallara ait işler ve kurumlar	92	3.2	102	4.0
Toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler	814	28.5	997	38.8
İyi tanımlanmamış faaliyetler	36	1.3	4	0.2
Toplam	2854	100	2569	100

Kaynak: DİE, 1990 ve 2000 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-Uşak.

Şekil 2. Eşme'de faal nüfusun ekonomik faaliyet alanlarına dağılışı (2000).

Eşme'de tarım alanında istihdam edilen nüfus miktarı 1990-2000 yılları arasında önemli ölçüde azalmıştır. Çünkü bu alanda istihdam edilen nüfus miktarı 1990'da 717 iken 2000'de 194 olarak tespit edilmiştir. Bunun istihdam edilen toplam nüfus miktarına oranı da 1990'da % 25.1'den 2000'de % 7.6'ya düşmüştür. İstatistik verilerdeki bu önemli değişimle birlikte tarım sektörü 1990'da toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetlerden sonra ikinci sırayı alırken 2000'de beşinci sıraya kadar

gerilemiştir. Son dönemde yaşanan bu hızlı fonksiyonel değişme; Eşme'nin ekonomik gelişme ve şehirleşme bakımından yeni bir sürece girdiğini yansıtan önemli bir işarettir.

Kısaca, Eşme'de başta toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler olmak üzere ticaret, imalat sanayisi ve inşaat önem arz eden ekonomik faaliyet alanlarıdır. Genellikle birbirini destekleyen ve geliştiren bu ekonomik faaliyetler, belirli oranlarda şehirselleşmeye çeşitlilik kazandırmaktadır. Yaygın kanaatin aksine Eşme'de ekonomik faaliyetler arasında tarımın geri sıralarda yer alması da oldukça enteresan bir durumu teşkil etmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Eşme, Takmak ve çevresinin yük ve yolcularının taşınması amacıyla Alaşehir-Uşak demiryolu üzerinde inşa edilen Elvanlar İstasyonu'na, Manisa İl Genel Meclisi kararının İçişleri Bakanlığı tarafından onaylanmasını (1934) takiben ilçe merkezi Takmak'taki idari birimlerin taşınmasıyla kurulmuştur. Bu itibarla Eşme, Cumhuriyet dönemi yerleşmelerinden biridir.

Eşme'nin bugünkü konumunda kurulmasında, ulaşımın yanı sıra özellikle Eşme kaymakamlığında bulunan Vakkas Ferit Savaş'ın üstün gayretleri ve bazı Takmaklıların ısrarlı girişimleri önemli bir rol oynamıştır. Bunlardan başka eski ilçe merkezi olan Takmak'ın Kurtuluş Savaşı'nda Yunanlılar tarafından yakılması ve Cumhuriyetin ilk yıllarında önemli bir gelişme sağlayamaması ve daha sonrada sağlayamayacağı kanaatine varılmasının da önemli bir etkisi olmuştur.

Eşme'nin kurulduğunda (1934) birbirine yakın bir mesafede olmakla birlikte üç ayrı yerleşmeyi teşkil eden İstasyon ve Elvanlar mahallesi ile Kemer köyünün arasında bulunan geniş sahalar, zamanla yeni binaların inşa edilmesiyle yerleşmeye açılmış ve bugün Eşme'nin yerleşim alanı yekpare bir görünüm kazanmıştır. İstasyon mahallesinin Elvanlar mahallesi ile birleşmesi 1980'lerin ortasında, Kemer köyü ile birleşmesi ise 1980'lerin sonuna doğru büyük ölçüde gerçekleşmiş ve bu mahallelerin arasındaki yerleşme dokusu boşlukları da kapanmaya başlamıştır.

Başta toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler olmak üzere ticaret, imalat sanayisi ve inşaat Eşme'de istihdam sağlayan önemli ekonomik faaliyetlerdir. Genellikle birbirini destekleyen ve geliştiren bu ekonomik faaliyetler, belirli oranlarda şehirselleşmeye çeşitlilik kazandırmaktadır. Öte yandan istihdam sağlayan sektörler arasında tarımın

1990'da ikinci sırada iken 2000'de beşinci sıraya kadar gerilemesi oldukça dikkati çekmektedir. Tarımdaki bu hızlı değişme, Eşme'de sosyo-ekonomik gelişmenin dinamik özellikler taşıdığını göstermektedir.

Yeni gelişmeye başlayan sanayi sektörünün, çevreye ve verimli tarım alanlarına zarar vermeden ve plânlı bir şekilde gelişmesi için şimdiden organize sanayi bölgesinin oluşturulması konusunda çalışmalar yapılmalıdır. Bu amaçla Uşak karayolu güzergahında yer alan Kocakıran tepenin batısında bulunan alanlar, ulaşım (Eşme'ye 2 km) ve topografya bakımından uygun özellikler taşımaktadır.

Eşme'nin yerleşim alanında park ve bahçe olarak ayrılmış ve düzenlenmiş yeşil alan miktarı oldukça yetersizdir. Yeşil alanların özellikle yeni yerleşme alanlarından başlanarak artırılması gerekmektedir. Bundan başka bazı yerlerde (örneğin, Kemer dağının doğu eteklerinde) nispeten geniş alanlı korulukların ve rekreasyon alanlarının tesis edilmesi plânlanmalıdır.

Bazı alt yapı sorunları (özellikle kanalizasyon, içme ve kullanma suyu) bulunan Eşme, sahip olduğu coğrafi potansiyelin bilinçli bir şekilde değerlendirilmesi durumunda, kuşkusuz daha çok gelişerek modern görünümlü küçük bir şehir özelliği kazanacaktır.

Kaynakça

- Ali Cevad, 1313, Memalik-i Osmaniye'nin Tarihi ve Coğrafya Lugatı, Mahmud Bek Matbaası, C.1, İstanbul.
- Arınç, K., 2001, Tatvan Şehri; Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonları, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları No.99, Erzurum.
- Baykal, F., 1989, Salihli Kent Coğrafyası, Salihli Belediyesi Kültür Yayınları No.2, İzmir.
- 1/200 000 Ölçekli Topografya Haritası'nın Kula Paftası, Erkanı Harbiye-i Umumiye Matbaası, İstanbul, 1912.
- Bulut, İ., 1998, Şehir Coğrafyası Açısından Sorgun, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No.96, Erzurum.
- Ceylan, M.A., 2004, Şehir Coğrafyası Açısından Bir Araştırma: Alaşehir, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Cumhuriyetin 50. Yılında Uşak, Uşak Valiliği Yayını, İzmir, 1973.
- Darkot, B., 1961, Türkiye'nin Nüfus Hareketleri Üzerinde Yeni Gözlemler, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı 21, İstanbul, s.1-14.
- Darkot, B., Tuncel, M., 1988, Ege Bölgesi Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları No. 99, İstanbul.

- DİE, 1990 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri- Uşak, DİE Yayın No.1602, Ankara, 1993.
- DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-Uşak, DİE Yayın No.2635, Ankara, 2002.
- DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-Türkiye, DİE Yayın No.2759, Ankara, 2003.
- Eşme Tanıtım Rehberi, Eşme Belediyesi Yayını, İzmir, 1994,
- Gökçen, İ., 1950, Tarihte Saruhan Köyleri, Berksoy Basımevi, İstanbul.
- [Http://www.aku.edu.tr/akademik/esme.html](http://www.aku.edu.tr/akademik/esme.html)
- [Http://www.esme.gov.tr](http://www.esme.gov.tr)
- [Http://www.tcdd.gov.tr/genel/acilistarihleri.htm](http://www.tcdd.gov.tr/genel/acilistarihleri.htm).
- [Http://www.usak.gov.tr/esme.htm](http://www.usak.gov.tr/esme.htm)
- İkinci Eşme Turistik Kilim Kültür ve Sanat Festivali, Uşak, 1995.
- İzbrak, R., 1986, Coğrafya Terimler Sözlüğü, MEB Öğretmen Kitapları Dizisi No.157, İstanbul.
- Konukçu, E., 1992, Manisa Demiryolu, Manisa Dergisi, Sayı 1, Manisa, s.31-39.
- Manisa Vilayeti Meclisi Umumisi 1934 Senesi Müzakere ve Zabıtnamesi, Marifet Matbaası, İzmir, 1934.
- Manisa Vilayeti Hakkında Tabii Coğrafi, Tarihi, İdari İktisadi, İçtimai, Malumatı Cami Mecmuadır, Manisa Vilayet Hususi İdaresince Tertip ve Tab Edilmiştir, Manisa, 1932.
- Özav, L., 2000, Düünden Bugüne Sivaslı İlçesinde Nüfus Artışı, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı 3, Erzurum, s.155-168.
- Özav, L.,2002, Sivaslı İlçesinin Coğrafi Etüdü, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayın No. 30, Afyon.
- Özbey, A., 1950-1951, Eşme Monografyası, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi No.2089, İstanbul.
- Özçağlar, A., 1994, Zile'nin Kuruluşu, Gelişmesi ve Bugünkü Fonksiyonel Özellikleri, Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı 3, Ankara, s.219-241.
- Öztürk, Ö., 1973, Eşme ilçesi Monografyası, Necatibey Eğitim Enstitüsü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Yayınlanmamış Bitirme Tezi, Balıkesir.
- Philipson, A., 1913, Geologische Karte Des Westlichen Kleinasien, Blatt 4, Gotha.
- Şişman, A. ve Diğerleri, 1998, Cumhuriyetin 75. Yılında Uşak, Uşak Valiliği Yayını, Uşak.
- Tuncel, M., 1974-1977, Yer Değiştiren Şehirler Hakkında Bir İlk Not, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, Sayı 20-21, İstanbul, s.119-128.
- Uşak'93, Uşak Tanıtım Kültür ve Turizm Yayınları, İzmir, 1993.
- Uzanç, M., Arınc, K., 2003, Akşehir'in Kuruluşu ve Gelişmesini Sağlayan Coğrafi Faktörler, 1. Akşehir Sempozyumu (16-18 Ekim 2003) Bildirileri, Akşehir.

- Yazıcı, H., 1995, Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Bayburt, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı 30, İstanbul, s.189-218.
- Yücel, T., 1960, Demiryollarımızın İstasyon Nüfuslarına Etkisi, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı 20, İstanbul, s.143-148.
- Yücel, T., 1961, Türkiye'de Şehirleşme Hareketleri, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı 21, İstanbul, s.31-44.

Notlar

¹ Eşme isminin kökeni konusunda kesin bir bilgi yoktur. Bununla birlikte, Eşme; göze, pınar ve bulak gibi su kaynağı anlamında kullanılmaktadır (İzbrak, R., 1986, Coğrafya Terimler Sözlüğü, MEB Öğretmen Kitapları Dizisi No.157, İstanbul, s.196). Diğer taraftan Eşme, buraya yerleşen bir Türk topluluğunun adıyla da ilgili olabilir. Çünkü Eşme'de Eşmeli ve Eşmetaş isimli iki köy yerleşmesinin varlığı bu bakımdan dikkati çeken bir benzerlik arz etmekte ve ülkemizde aynı isimle anılan birçok yerleşim birimi (örneğin Kocaeli-Merkez, Kars-Sarıkamuş, Çorum-Sungurlu, Mardin-Kızıltepe, Konya-Kadınhanı, Diyarbakır-Silvan, Bingöl-Kiğı, Sakarya-Geyve, Urfa-Birecik (Aşağı ve Yukarı Eşme), Bartın-Kurucaşile ilçesine bağlı Eşme köyleri ile Aksaray-Merkez ilçesinin Eşmekaya köyü gibi) bulunmaktadır. Ayrıca dere (Kurucaşile), yayla (Kemah), dağ (Karkamuş) ve tepe (Ödemiş) gibi birçok coğrafi nesneye Eşme adının verilmesi de kayda değerdir.

² Demiryolunun işletmeye açılışı konusunda TCDD Genel Müdürlüğü APK Dairesi Başkanlığı İstatistik Şubesi'nin kayıtları esas alınmıştır (Http://www.tcdd.gov.tr/genel/acilistarihleri.htm). Çünkü açılışlarla ilgili çok farklı tarihlere rastlanılmaktadır.

³ Philippson, A., 1913, Geologische Karte Des Westlichen Kleinasien, Blatt 4, Gotha.

⁴ Bu ambara bazı eserlerde "Elvanlar Ambarı" veya "A'şar Ambarı" şeklinde isimlerin verildiği görülmektedir. Elvanlar ambarı, şüphesiz istasyona ilgili bir isimlendirmedir. A'şar ambarı ise; Eşme ilçesinde yetiştirilen ürünlerden alınan verginin burada depolanması nedeniyle verilmiştir.

⁵ Eşme ilçesi eski idari birimlerden biridir. Nitekim 19. yüzyılın ikinci yarısına (1864) kadar Eşme, "Beş Kaza" adıyla anılan nahiyelerden meydana geliyordu. Bunlar Selendi, Sirge, İnay, Güre ve Takmak'tır. Beşine birden kaza denilen bu nahiyelerin hepsi de Denizli'ye bağlıydı. Denizli mutasarrıflık olduğu zaman Takmak'ta kaza merkezi olmuş; Sirge, İnay, Güre nahiyeye olmak üzere yeni kazaya bağlanarak Eşme adını almıştır.

1867'de Anadolu vilayetlerinin teşkili sırasında Batı Anadolu'da Aydın vilayeti büyük bir idari ünite olarak ortaya çıkmıştır. Bu vilayet, Merkez (İzmir), Aydın, Saruhan (Manisa), Menteşe ve Denizli sancaklarından meydana gelmiştir. Saruhan sancağının kazaları ise, Merkez (Manisa) Alaşehir, Akhisar, Kula, Gördes, Demirci, Eşme, Kırkağaç, Salihli, Soma ve Turgutlu (Kasaba)'dur (Konukçu, E., 1992, Manisa Demiryolu, Manisa Dergisi, Sayı 1, Manisa, s.31). Bu dönemde Eşme ilçesinin merkez nahiyesi Takmak'tır.

Ali Cevad, 19. yüzyılın sonunda Eşme ilçesinin 9351'i erkek ve 8586'sı kadın olmak üzere toplam 17937 nüfusunun bulunduğunu belirtmiştir. Tamamı Müslüman olan bu nüfusun 568'i ilçe merkezi olan Takmak'ta yaşamaktadır (Ali Cevad, 1313, Memalik-i Osmaniye'nin Tarihi ve Coğrafya Lugatı, Mahmud Bek Matbaası, C.1. İstanbul, s.109).

⁶ Burası H.1077'de Kula kazasına bağlı bir köy yerleşmesidir (Gökçen, İ., 1950, Tarihte Saruhan Köyleri, Berksoy Basımevi, İstanbul, s.469). Daha sonra bucak ve ilçe merkezi olmuştur. Tokmak oğulları tarafından kurulan bu yerleşmenin ismi ilk önce Tokmaklı iken sonradan Takmak şekline dönüşmüştür. Türkiye'de bu isimle anılan bir çok yerleşmenin (örneğin Eskişehir'de Takmak, Manisa'da Tokmaklı ve Yalova'da Tokmak isimli köyler) bulunması da kayda değerdir.

⁷ 29 üyeden 25'i kabul oyu kullanmıştır.

⁸ Gerekçelerin dili kısmen sadeleştirilmiştir.

⁹ Esasında bu bilgi doğru değildir. Nitekim taşınma kararına itiraz eden bazı üyeler de bunu açıkça dile getirmişlerdir.

¹⁰ Manisa Vilayeti Meclisi Umumisi 1934 Senesi Müzakere ve Zabıtnamesi, Marifet Matbaası, İzmir, 1934, s.109, 110.

- ¹¹ Eşme ilçesinde bir süre kaymakamlık yaptığı belirtilen büyük hiciv şairi Eşref (1847-1912)'in söylemiş olduğu bir dörtlük oldukça ilginçtir; Kazara kaza olmuş Eşme kazası / Koyun gütmekten gelir meclisi idare azası / Kuluna gazap ederse hûdası / Ona mesken olur Eşme kazası.
- ¹² Takmak'ın nüfusu 1927'de 945, 1935'te 913, 1970'te 956 ve 2000'de 672 olarak tespit edilmiştir.
- ¹³ Manisa Vilayeti Hakkında Tabii Coğrafi, Tarihi, İdari İktisadi, İctimai, Malumatı Cami Mecmuadır, Manisa Vilayet Hususi İdaresince Tertip ve Tab Edilmiştir, Manisa, 1932, s.231.
- ¹⁴ Yücel, T., 1961, Türkiye Şehirleşme Hareketleri, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı 21, İstanbul, s.35, 36.
- ¹⁵ Darkot, B., 1961, Türkiye'nin Nüfus Hareketleri Üzerinde Yeni Gözlemler, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı 21, İstanbul, s.4, 5, 6.
- ¹⁶ Özav, L., 2002, Sivash İlçesinin Coğrafi Etüdü, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayın No.30, Afyon, s.54, 55.
- ¹⁷ Bu mahalle adını, Kurtuluş Savaşı'nda şehit düşen Dördüncü Akıncı Müfrezesi Kumandanı Süvari Mülazımı Ali Bey'den almıştır.
- ¹⁸ 3 Eylül 1922, Eşme'nin Yunan işgalinden kurtuluş günüdür. Mahalle adını bu günden almıştır.
- ¹⁹ DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri 64-Uşak, DİE Yayın No.2635, Ankara, 2002, s.177.
- ²⁰ DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-Türkiye, DİE Yayın No.2759, Ankara, 2003, s.296.
- ²¹ Uşak İli Sağlık Müdürlüğü Bilgi İşlem ve İstatistik Şubesi'nin Eşme ile ilgili kayıtları, Şehit Alibey, İstasyon, Elvanlar ve Üçeylül olmak üzere toplam dört mahalleye göre yapılmıştır. Bu kayıtlarda Kemer mahallesi Üçeylül mahallesi içinde yer almıştır.
- ²² Eşme'nin imar planı 1959 ve 1985'te yeniden, 1977 halihazır ve 1995'te revizyon yapılmıştır.
- ²³ Bunun 40'ı Belediye'de geçici işçi olarak çalışmaktadır.
- ²⁴ Bu okul Sağlık Bakanlığı'na bağlıdır.
- ²⁵ Özbey, A., 1950-1951, Eşme Monografyası, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi No. 2089, İstanbul, s.46.
- ²⁶ Örneğin Eşme ve çevresinin hayvancılık potansiyelini değerlendirmek amacıyla ETÜSTAŞ adında bir şirket kuruluş aşamasında dağılmıştır.